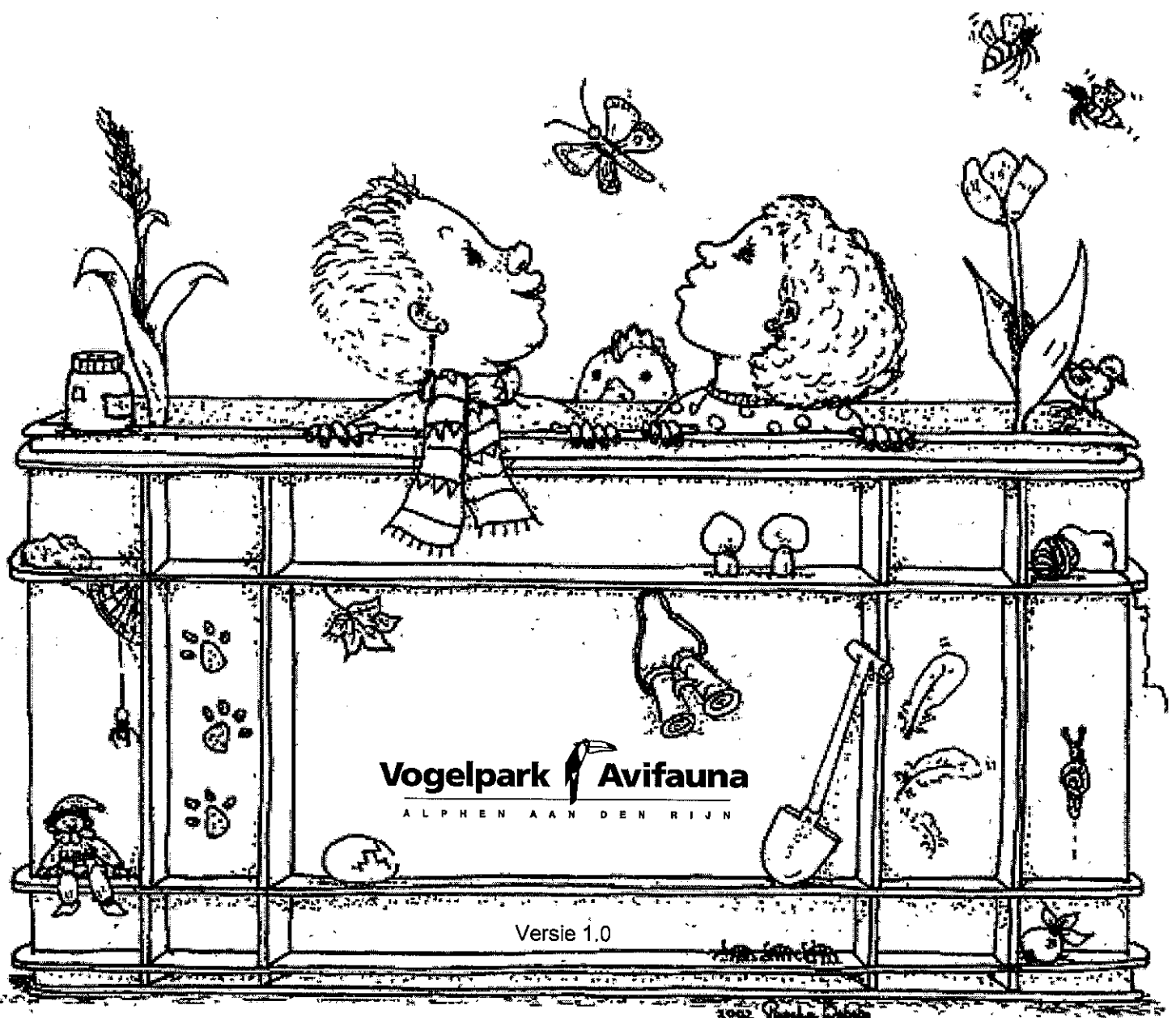

1-2 L

Als de kat van huis is

Inhoud:

1. Inleiding
2. Doelstellingen
3. Informatie
 - 3.1 Inleiding
 - 3.2 De kat
 - 3.3 Gedrag
 - 3.4 Voeding en verzorging van de kat
 - 3.5 Dag- en nachtritme van de kat
 - 3.6 Ontwikkeling van het tijdsbesef bij kinderen
4. Lessuggesties
 - 4.1 Inleiding
 - 4.2 Lessuggesties n.a.v. het boek
 - 4.3 Lesideeën rond het thema tijd
5. Leermiddelen

Bijlagen

- Werkblad 1, kattenpootjes
- Werkblad 2, knipblad dagritme
- Werkblad 3, weekkalender

1. Inleiding

In de natuur speelt tijd een belangrijke rol. In de herfst laten de bomen hun bladeren vallen, trekken de vogels weg of komen juist hierheen. Bloemen sluiten op een bepaalde tijd hun bloemblaadjes. Bijna alle vogels zijn overdag actief. In de getijde strook zijn de meeste wormen, schelp- en schaaldieren bij vloed actief. Bij eb kruipen ze weg of sluiten hun schelpen af. Het ritme wordt veroorzaakt door een "klok" die in elke mens, dier en plant aanwezig is en een eigen ritme heeft.

Ook een kat heeft zo'n ritme. In Nederland komt de kat, naast de hond het meest voor als huisdier. Voor kleuters is de kat een goed onderwerp om het begrip dagritme op een andere manier te introduceren. Veel kleuters hebben een kat thuis en ook anderen kunnen zich het leven van een kat goed voorstellen.

Op een speelse manier wordt de kleuter zich bewust van het feit dat de kat een heel andere dagindeling heeft dan hij- of zijzelf en ook dan de mens in het algemeen. Voor deze leskist is dan ook bewust gekozen voor een voorbeeldkat: Minoes de poes. De meeste opdrachten zijn dan ook gerelateerd aan deze 'voorbeeldpoes'.

Na de introductie van Minoes kan in de klas verder gewerkt worden rond het thema tijd. In de leskist zit materiaal waarmee u (los van de poes) rond het thema tijd aan de slag kan. Het zich kunnen oriënteren in de tijd is voor kleuters heel belangrijk. De lessuggesties en de leskist geven hiertoe een aanzet.

Veel plezier met de leskist!

2. Doelstellingen

Met de materialen uit de leskist en de lessuggesties uit dit boekje kunt u werken aan de volgende doelen:

- De kinderen leren het abstracte begrip tijd aan hun eigen belevingswereld te koppelen door middel van opdrachten en waarnemingen.
- De kinderen zijn zich bewust dat elke dag een bepaald vast ritme heeft.
- De kinderen kunnen de belangrijkste menselijke handelingen op een dag op een logische juiste volgorde leggen.
- De kinderen kunnen de belangrijkste handelingen van een poes op een dag op een logische volgorde leggen.
- Kinderen kunnen met behulp van zandlopers en andere eenvoudige tijdsmeetinstrumenten het verloop van tijd waarnemen en meten.
- Kinderen weten dat bepaalde gebeurtenissen op een bepaalde tijd plaatsvinden.
- De kinderen zijn zich bewust dat de poes en de mens hun eigen dagritmes hebben en dat de ritmes in vergelijking tot elkaar verschillen.
- De kinderen zijn zich bewust van hun eigen handelen en dat van andere kinderen en volwassenen op een dag (zoals slapen, opstaan, eten, naar school, spelen etc.) en de volgorde daarvan op een dag.
- De kinderen weten overeenkomsten en verschillen te noemen tussen mensen en poezen.
- De kinderen weten dat de poes overdag andere activiteiten heeft dan in de nacht.
-

3. Achtergrondinformatie

3.1 Inleiding

De achtergrondinformatie gaat in het kort in op het leven van de kat. Daarnaast komen zijn gedrag, de voeding en verzorging en het dag- en nachtritme van de kat aan bod.

Daarna wordt ingegaan op de ontwikkeling van het tijdsbesef bij kinderen van 3 tot 12 jaar.

3.2 De kat

Huiskatten komen over de hele wereld in vele rassen voor. In grootte verschillen de katten weinig, maar de variatie in bouw en kleur is aanzienlijk. De kat is een roofdier. Hij heeft scherpe hoektanden en nagels om zijn prooi te kunnen vangen. De kat gebruikt zijn snorharen om de weg in het donker te kunnen vinden. Zijn poten zijn stevig en de voetzolen klein. Ze hebben intrekbare nagels die scherp worden gehouden door te krabben aan een ruw oppervlak.

Een kat gaat 's nachts op jacht, waarbij hij afgaat op het geluid of gebruik maakt van zijn gezichtsvermogen. Zijn oren en ogen zijn sterk ontwikkeld. Een kat kan hogere geluiden horen dan de mens.

De oren van een kat kunnen naar het geluid worden gericht, zoals ook een hond dat kan. Zijn staart gebruikt hij voor het evenwicht en om te sturen.

Een mannetjeskat wordt kater genoemd, een vrouwtje een poes en een jong katje een poesje of een kitten.

Relatie mens-kat

Hoe een kat tegen een mens aankijkt is niet helemaal duidelijk, maar het lijkt er het meest op dat hij de mens als een wat merkwaardige soortgenoot ziet. De kat heeft zich in een aantal opzichten aangepast aan en gericht op de mens. Hij tolereert de mens in zijn territorium, maar onderwerpt zich niet aan hem. Een mooi voorbeeld van aanpassing aan de mens is het miauwen en spinnen van een kat. In het wild miauwt een volwassen kat zelden, maar bij de mens heeft hij een duidelijk vocale cultuur ontwikkeld. Vrijwel elke kat leert (functioneel) miauwen als hij de deur wil laten opendoen of eten wil. Daarnaast miauwt hij ook ter begroeting. Spinnen is eveneens iets wat katachtigen in het wild slechts sporadisch doen. Katten die onder natuurlijke, normale omstandigheden leven zijn solitair en kennen geen rangorde. Toch leeft de kat bij de mens als min of meer sociaal dier. Dit gebeurt ook vaak

bij groepen zwerfkatten. De kat is wat dit betreft vrij flexibel en kan, afhankelijk van de omstandigheden, zowel solitair als in sociaal verband leven.

3.3 Gedrag

De kat is net als zijn voorgangers in de evolutie een solitair levend dier. Hij laat zich niet de wet voorschrijven en gaat zijn eigen gang. Hij kan wel een aantal dingen leren, zoals het gebruik van het kattenluik.

De kat houdt zichzelf op vrijwel dezelfde wijze in conditie als zijn stamhouder. Hij houdt zijn spieren soepel, zijn vacht schoon en zijn nagels scherp. Aan het gedrag van een kat is te zien wat er in hem omgaat. Als hij miauwt dan lijkt het alsof hij praat. Als het dier boos is, blaast hij en kromt zijn rug. Zijn haren gaan dan rechtop staan en zijn staart wordt dikker. Heeft hij het naar zijn zin dan spint en snort hij. Een kat gaat vaak naar mensen toe en strijkt met zijn kop langs hun benen, hij geeft dan kopjes. Maar bij een onverwachtse beweging kan het dier ineens uithalen met zijn nagels.

Krabben en bijten

Een kat verdedigt zich met zijn nagels en zijn tanden. Als een kat wordt gehinderd, kan hij krabben. Een kat is op zijn rust gesteld. Als hij wordt gestoord, zal hij eerst proberen weg te gaan. Kan hij echter niet weg en wordt hij meerdere malen tegen zijn zin opgepakt, dan is de kans groot dat hij gaat krabben. Een volwassen kat die zomaar krabt of bijt, zonder dat hij in het nauw wordt gedreven, verkeerd wordt opgepakt of wordt gepest, komt niet veel voor. Als er met de kat wordt gespeeld, is het enkel een spel als hij een paar keer uithaalt.

Territoriumdrift

Ook de huiskat heeft een territorium, een leefgebied waar hij "heerst"; zijn huis en zijn tuin. Een vreemde of nieuwe kat zal hij proberen te verjagen. Katers hebben een groter territorium dan alleen het eigen huis met tuin. Katers maar soms ook poezen zetten hun territorium af door regelmatig geurvlaggen uit te zetten op verschillende hoeken van hun terrein. Dit wordt ook wel sproeien genoemd en is te onderscheiden van gewoon plassen door de staande houding met hoog opgeheven trillende staart.

Behoeften doen

Katten zijn, menselijk geredeneerd, zindelijke dieren. Zelfs een zeer jonge kat is vrijwel direct zindelijk. Hij begraaft zijn uitwerpselen in tuin of kattenbak. Juist door die hygiënische instelling kunnen er wel eens problemen komen. Als de kattenbak stinkt, zoekt de kat een andere plaats om zijn behoefte te doen. Als hij niet naar buiten kan, kan dat een hoek in de keuken, een stapel kranten of een andere ongewenste plek zijn.

3.4 Voeding en verzorging van de kat

Voeding

Iedere katachtige eet zijn prooidier vrijwel helemaal op, dus ook de ingewanden met (veelal plantaardige) inhoud. De meeste blikvoeding voor de huiskat heeft de goede samenstelling om het dier gezond te houden. Een katachtige eet altijd de pas gedode prooi; hij is geen aaseter en begraaft zijn prooi niet, zoals de hyena of wolf. Een kat krijgt gemiddeld een of twee maal per dag te eten. Wanneer een kat permanent toegang heeft tot voer, neemt hij veel kleine maaltijden per dag. Dit komt waarschijnlijk meer overeen met het maaltijdenpatroon van een katachtige die voor zijn voedselvoorziening afhankelijk is van kleine prooidieren. Jonge katjes eten een paar keer per dag kleine hoeveelheden.

Verzorging

Een kat heeft in vergelijking met andere huisdieren weinig verzorging nodig. Het is een schoon dier dat zich vaak wast door zijn vacht schoon te likken. Als hij na de winter zijn dikke wintervacht kwijt raakt (verhaart), krijgt hij met het wassen veel dood haar binnen. Dit haar vormt een bal in zijn maag, die hij niet langs de normale weg kwijt kan raken. Hij moet die uitbraken. Om braakneigingen op te wekken eet hij gras of kamerplanten, die voor een kat onverteerbaar zijn.

3.5 Dag- en nachtritme van de kat

Echt onderzoek naar het algemene dag- en nachtritme van katten is niet gedaan. Het verschil tussen de soorten katten onderling is hiervoor te groot. Het enige wat voor vrijwel alle katten geldt, is dat de kat gemiddeld 16 uur op een dag actief is. Daarnaast hangt het dag- en nachtritme de kat ook af van bepaalde omstandigheden. Zo leeft een kat die naar buiten kan en in een gezin leeft, heel anders dan een kat die bij een oud vrouwtje op een flat woont.

Een kat heeft een gevoel voor tijd. Door zijn goede inschatting kan hij aan de hand van de vaste gewoontes van de mens de tijd 'bepalen'. Een voorbeeld: Als het gezin opstaat om de visite uit te laten, dan weet de kat uit zijn eigen waarneming precies 'hoe laat het is'. Tijd om naar bed te gaan ... of om zich nog even op de bank uit te strekken tijdens het half uurtje napraten.

- De kat is van nature gewend om veel kleine maaltijden per dag te eten. De mensen leren de kat aan om een of twee maal per dag te eten, waardoor meestal al het eten in een keer wordt opgegeten.

- Als een kat naar buiten kan, vangt deze 's nachts muizen (muizen zijn voornamelijk 's nachts actief) en 's ochtends vroeg vogels (vogels zitten op de grond te eten). Je kunt een kat niet afleren om deze beestjes te vangen, zelfs als de kat goed gevoerd wordt blijft hij dit gedrag vertonen. Ook vissen en vliegende dieren kunnen door de kat als prooi worden beschouwd.

Het doden en het opeten van zijn prooi is aangeleerd gedrag dat de kat van de moeder moet leren als hij niet meer gezoogd wordt. Aangezien de meeste katten direct na het zogen bij de moeder worden weggehaald, hebben zij niet de gelegenheid gehad om dit te leren.

3.6 Ontwikkeling van tijdsbesef bij kinderen

Hieronder wordt de ontwikkeling van het tijdsbesef bij kinderen beschreven. Daarbij wordt een globale leeftijdsindeling gevolgd, die per kind kan verschillen. Om een compleet beeld te geven komt de hele basisschoolperiode aan bod.

Drie jaar

Rond drie jaar is er een opvallende toename van het aantal tijdwoorden. Het kind weet nu hoe oud het is en hoe laat het naar bed moet (na het eten).

Drie en een half jaar

De aantallen woorden voor verleden, heden en toekomst zijn nu onderling even groot. Tijdsduur, gelijktijdigheid en volgorde (de drie onderdelen waaruit het tijdsbesef bestaat) kunnen redelijk worden uitgedrukt. Het kind kan de maand noemen waarin het jarig is, maar niet de datum. Een enkel kind weet welke dag het vandaag is, niemand weet hoe laat het is. De tijdshorizon is al aardig uitgebreid, want het meervoud "jaren" komt voor, terwijl de tijdsaanduidingen steeds meer geraffineerd worden ("intussen", "een hele week", "vrijdags").

Vier jaar

De volgorde van de gebeurtenissen van de dag is de kinderen duidelijk. Een enkel kind weet hoe laat het is, d.w.z. alleen het hele uur. De kinderen weten of het morgen of middag is. Het abstracte tijdsbegrip neemt toe: zo begrijpen de meeste kinderen, dat 't voor moeder even laat is als voor het kind op school. Het blijkt ook hieruit, dat enkele kinderen in staat zijn de wijzers van een speelklok op een aangegeven heel uur te zetten. Concrete tijdsaanduidingen betekenen nog heel weinig: slechts 10% van de kinderen kan b.v. zeggen hoe laat de school begint; geen enkel kan nog het lunchuur noemen.

Vijf jaar

Het abstracte tijdsbegrip blijft groeien: ruim de helft van de kinderen begrijpt dat een andere stad in de buurt dezelfde tijd heeft. De meeste kinderen weten welke dag het is, de helft ook welk seizoen, veel minder welke maand. De meesten weten ook hoe oud ze bij hun volgende verjaardag worden. Het omgaan met de kloktijd verbetert: ongeveer 40% van de kinderen kan nu zeggen hoe laat de school begint en eindigt. Sommigen kunnen nu ook

halve uren en kwartieren aflezen, meer dan de helft kan het hele uur lezen.

Zes jaar

Kennis van seizoenen, maanden, weken en dagen is nu in ruime mate aanwezig, maar slechts weinig kinderen kunnen de datum noemen (dat is ook voor volwassenen vaak moeilijk!). Meer en meer kinderen kunnen redelijk klokkijken, de vlugsten kunnen de tijd al tot op de minuut aflezen. Er is steeds beter begrip voor tijdsduur: veel weten hoe lang het nog duurt. Jaar blijkt nog een heel moeilijk begrip en van chronologie snapt nog niemand iets, al begrijpt 40% dat hun moeder of grootmoeder niet gelijk met Robin Hood (1187) geleefd heeft.

Zeven jaar

Van belang is dat het rekenonderwijs aanvangt. Onze tijdsbepaling bevat een sterk aritmetisch element (60 seconden, 60 minuten, 24 uur, 7 dagen, 30 dagen, 12 maanden, en dan de ordening in jaartallen) en vaak komen tijdsaanduidingen door rekenkundige bewerkingen (b.v. optellen en aftrekken) tot stand (dat dit niet doodsimpel is blijkt hieruit dat menige volwassene niet zonder kalender kan zeggen de hoeveelste april drie weken na 26 maart is). Zo wordt het kind gaandeweg in staat gesteld een tijdsduur exact te berekenen. De indeling van de schooldag en van het schooljaar heeft tot gevolg dat de leerling zich spoedig met de klok en de kalender vertrouwd moet maken, voor zover dit nog niet gebeurd is.

Acht jaar

Het tijdsbegrip wordt ruimer, doordat het kind weet heeft van "generatie", b.v. eerst in de plantenwereld, dan in de dierenwereld. Ze gaan ook begrijpen, dat eerst grootvader komt, dan vader, dan zichzelf. Ze kunnen nu ook een reeks afbeeldingen van dezelfde persoon op verschillende leeftijden op de juiste volgorde leggen (hetgeen nog geen enkele vijfjarige kon). Er zijn er zelfs die een serietje namen als Nero-Atilla-Philips op de juiste manier kunnen rangschikken, als men er de jaartallen bij geeft, 'm.a.w. die al begrip voor een chronologische volgorde tonen. Maar nog geen enkel kind begrijpt, dat datums als 30 februari en 31 september niet bestaan, en evenmin dat de jaartallen vóór Christus aftellen.

Negen jaar

Kinderen weten wanneer ze jarig zijn, hoe lang het nog duurt voor ze jarig zijn, hoe oud hun ouders zijn enz. Verreweg de meesten weten nu de datum te noemen. Een zeker historisch tijdsbesef is op komst. Sommigen kunnen met behulp van platen, bekende historische figuren met hun omgeving behoorlijk plaatsen (zij het globaal in de riddertijd b.v.) en aangeven waarom ze dat doen.

Tien jaar

De meeste intelligente kinderen kunnen het jaar waarin we leven en het jaar waarin ze geboren zijn noemen (met een jaartal). Dat is nog sterk aan de persoonlijke historie gebonden, maar het kind kan nu voldoende rekenen om de stap naar het geordende tijdschema van de geschiedenis te doen. Dit klopt met de bevindingen van Piaget, dat het kind rond de tien jaar met het logisch-abstracte en uniforme schema van de tijd moet kunnen werken. Helemaal compleet is dit nog niet, want het begrip "schrikkeljaar" levert voor velen nog onoverkomelijke moeilijkheden op en de meesten denken nog, dat de invoering van de zomertijd hen een uur van hun leven kost. De "tijdbalk" van een tienjarige strekt zich nog niet zo ver uit, maar er is al besef van héél lang geleden, ontstaan door sprookjes en bijbelse geschiedenis.

Elf jaar

Op elfjarige leeftijd is het tijdsbesef van de kinderen al bijna volledig ingevuld. Moeilijk is het nog steeds dat niet alle maanden even lang zijn, de kwestie van de schrikkeljaren en die van winter- en zomertijd. Maar hierbij moet worden opgemerkt dat velen dat nooit helemaal krijgen.

Door het geschiedenisonderwijs wordt middels de chronologie orde op zaken gesteld en de tijdshorizon van het kind verruimd. Moeilijk lijkt het nog de tijd vóór en na Christus te onderscheiden. Het gemiddelde kind heeft voldoende rekenen geleerd om met jaartallen als steunpunten in de tijd te kunnen werken, maar het heeft nog grote moeite de tijdvakken van elkaar te kunnen onderscheiden: de geschiedenis is nog allemaal "van vroeger": een goede onderwijzer lukt het echter wel een eerste besef van historische verandering (dus van historisch bewustzijn) aan te brengen, bijv. "toen ze nog geen auto 's maar rijtuigen hadden."

Als dus de twaalfjarige naar het voortgezet onderwijs gaat, is hij of zij door zijn of haar

natuurlijke groei en door het basisonderwijs zo ver gekomen dat het kind kan werken met de tijd als logisch, abstract en uniform schema van ordening, met chronologie, de gebeurtenissen in de tijd kan plaatsen en tijdvakken van elkaar kan onderscheiden. Overigens zet de groei zich nog enkele jaren voort en wellicht is voor veel kinderen de groei van het tijdsbesef pas op dertien tot vijftienjarige leeftijd voltooid.

4. Lessuggesties

4.1 Inleiding

Het prentenboek "Minoes de poes" is speciaal voor de leskist gemaakt. Het is bedoeld als introductie op het werken over tijd. Het verhaal "Minoes de poes" sluit aan op een aantal aspecten van tijd:

- Dagritme en de vaste volgorde waarin dingen gebeuren (opstaan, ontbijt, naar school, etc.);
- Dagritme en verschillen tussen Jos en Minoes en aansluitend daarop tussen de kinderen en hun ouders;
- Dagen van de week (weekritme) en de activiteiten die aan elke dag gekoppeld zijn (zoals school, vrij, overblijven, sport);
- Gelijktijdigheid van handelingen (Jos gaat spelen en Minoes gaat slapen).

Naar aanleiding van de introductie kunnen spullen van de (eigen) poes een plekje krijgen in de klas. Later kan ook over het onderwerp tijd een hoek ingericht worden (verschillende klokken, andere instrumenten om tijd te meten, kalenders etc.).

4.2 Lessuggesties n.a.v. het boek

Lees het boek voor (het A3-boek is als schootvoorleesboek te gebruiken, het A4-boek kan als leesboek voor de kinderen gebruikt worden).

Daarna houdt u een kringgesprek over de poes (wie heeft er thuis ook een poes, wat doet hij allemaal op een dag, wat doet hij net als mensen, etc.).

Hierna kunt u doorgaan op wat de kinderen op een dag doen en of ze iedere dag hetzelfde, in dezelfde volgorde doen.

Lees het boek (nog een keer) voor. Stel vragen naar aanleiding van het boek: Toen Jos benedenkwam, kwam Minoes net binnen. Waar kwam Jos vandaan (hij was net wakker) en waar kwam Minoes vandaan (van buiten)? Wat gaat Jos aan het einde van het verhaal doen (buitenspelen) en wat doet Minoes (slapen)? Belangrijk is dat naar voren komt dat Jos en Minoes op dezelfde tijd heel andere dingen doen.

Werkblad 1 is een blad vol kattenpootjes. Laat de kinderen hierop bijvoorbeeld groepjes van drie maken of schrijf er cijfers bij en geef die een kleurtje (1 geel, 2 rood etc.). De kinderen

moeten nu 1 pootje geel kleuren, 2 pootjes rood etc.

Herinner de kinderen eraan dat Minoes 's ochtends vroeg binnenkwam. Ze kwam van buiten, wat zou ze daar gedaan hebben? (Ze is 's nachts op jacht geweest.) In het donker kun je natuurlijk niet zo goed zien, de poes moet dus heel goed luisteren waar hij een muis hoort. De kinderen gaan nu proberen of ze dat net zo goed kunnen als de poes.

De kinderen staan overal in het speellokaal of zitten op de bank. Eén kind is geblinddoekt. Een ander kind heeft een kattenbelletje en laat dit een aantal keren horen. Het geblinddoekte kind moet proberen om naar het geluid toe te lopen. De andere kinderen moeten heel stil zijn. Het kind met het kattenbelletje moet op zijn plek blijven staan en laat eventueel het geluid nog een keer horen.

Vraag de kinderen of ze weten op wie poezen jagen (muizen en eventueel vogels).

Eén kind is de poes en de rest van de klas is muis. Uit hun broek hangt een lint/touwtje. De bedoeling is dat de 'poes' de 'staart' van de 'muizen' probeert te pakken. Het kind (een muis), waarvan de staart gepakt is, moet aan de kant gaan zitten (of wordt ook poes en mag nu mee staarten gaan vangen).

Een kind is de poes en ligt op een mat in het speellokaal te "slapen". De andere kinderen zijn muizen. Eén brutale muis maakt de poes wakker. De poes probeert nu zoveel mogelijk muizen te tikken terwijl ze terugrennen naar de achterlijn. De poes telt hoeveel hij er "gevangen" heeft.

Met de kleine (geplastificeerde) plaatjes uit het prentenboek kunnen de kinderen memorie spelen.

Het volgende gedicht kunt u voorlezen:

*Heerlijk ligt Minoes te slapen in de zon
Goh, denkt Jos, ik wou dat ik dat kon!
Dingen doen die ik graag wil,
lekker slapen, heerlijk stil.
Heel fijn spelen, kopjes geven,
miauwen om eten, maar heel even
dan weer wassen, nog even plassen
een beetje gapen,
en ja hoor, ik ga weer lekker slapen...*

Maak poezenmaskers met de kinderen (bijvoorbeeld van een papieren bordje). Versier ze met snorharen etc. De maskers kunnen bij allerlei activiteiten en spelletjes opgezet worden.

In de leerkrachtenmap in de leskist zitten een aantal poezenliedjes die u met de kinderen kunt zingen.

4.3 Lesideeën rond het thema tijd

Hieronder staan een heleboel lesideeën die u rond het begrip tijd met de kinderen uit kunt voeren. Steeds worden eerst de ideeën genoemd die u met materiaal uit de leskist kunt doen, daarna volgen nog wat andere ideeën. De ideeën staan geordend naar aspecten van het begrip tijd (besef, meten, volgorde en koppelen van handelingen aan een bepaalde tijd). Sommige activiteiten zouden onder meerdere kopjes kunnen passen, ze worden dan maar onder een kopje genoemd.

Besef van tijd

De zandloper wordt omgedraaid. De kinderen proberen een bepaalde handeling zo vaak mogelijk uit te voeren voordat de zandloper uitgelopen is:

- blokjes op een rij leggen;
- je naam schrijven;
- rondjes rennen;
- knikkers/kralen/blokjes in een doos doen, één per keer;
- stapeltjes van vijf blokjes maken;
- etc.

Bekijk de (lopende) wekker/klok aan het begin van de kring. Hoe staan de wijzers? (Als de kinderen de notatie van de cijfers al kennen kan gezegd worden: de grote wijzer staat bij de acht en de kleine bij de negen, anders wordt de positie besproken). Met de afwasbare stift kunnen de wijzers nu op het glas getekend worden. Na afloop van de kring wordt de wekker/klok opnieuw bekijken. Wat is er veranderd? Hoe staan de wijzers nu? Hoe komt dat? Wat betekent dat?

Een kind zet de kookwekker (het maakt niet zoveel uit hoe lang, leuker is niet te lang) en verstopt hem. Kan een ander kind de kookwekker terugvinden voordat deze afloopt? Dit kan ook vanuit de kring met een kind op de

gang, de juf zet dan bijvoorbeeld de wekker op 2-3 minuten, de wekker wordt verstopt etc.

De kalenderklok zet u aan het begin van het project (met de kinderen) op de juiste maand en het juiste seizoen. Ook de dag van de week, de datum en het weertype zet u goed. Kies een vast tijdstip, bijvoorbeeld de ochtendkring, om hem elke dag te verzetten. Voor de tijd kunt u bijvoorbeeld de tijd zetten dat u gaat eten en drinken, dat de school uit gaat, of dat de kinderen weer op school komen.

Houd met de kleuters een gesprekje over de duur van bepaalde handelingen.

Wat duurt langer/kost meer tijd:

- eten of buitenspelen;
- slapen of sesamstraat kijken;
- etc.

U kunt werkbladen laten maken rond het thema tijd: langzaam – vlug; jong – oud; dag – nacht; etc.

Volgorde van handelingen

Werkblad 2 kan gebruikt worden om de kinderen hun eigen dagritme te laten plakken. Ze knippen de plaatjes uit en plakken ze in de volgorde waarin zij dingen doen op een strook.

U leest het verhaal 'Minoes de Poes' voor. Aansluitend hierop vertellen de kinderen het verhaal na. Let op het gebruik van begrippen als eerst, daarna, toen, etc. gebruikt. U kunt ook vragen stellen naar aanleiding van het verhaal. Wat deed Jos eerst? Wat gebeurde daarna?

Met behulp van 5-7 kaarten van het memoriespel kunt u de kinderen het verhaal van Minoes op volgorde laten leggen.

De kinderen maken een boekje van deze week. Elke bladzijde van het boekje heeft dezelfde kleur als op de weekkalender (dus maandag is rood, dinsdag is blauw etc). Elke dag tekenen de kinderen iets wat ze op die dag doen. Bijvoorbeeld op maandag naar voetballen, dinsdag komt de voorleesvader, woensdag is er muziekles etc. Aan het einde van de week hebben ze dan een boekje over die week. (Zaterdag en zondag kunt u eventueel thuis laten doen.) Op de achterkant kunt u schrijven wat de kinderen erbij vertellen. Als u geen week aan het boekje wilt

werken, kunt u er ook voor kiezen om een boekje van vandaag te maken.

U speelt een verhaaltje voor waarin u bijvoorbeeld alle handelingen doet van wakker worden tot naar school gaan. U kunt eerst het verhaaltje nabespreken of na laten vertellen. Daarna spelen de kinderen het na. Laat ze nu zelf een stukje van de dag spelen (bijvoorbeeld aankomen op school tot weer naar huis gaan, avondeten tot slapen etc.).

Bespreek met de kleuters wat ze die dag gaan doen of al gedaan hebben. U kunt ze ook stukjes laten uitbeelden of er bepaalde handelingen bij uit laten voeren. Daarna tekenen of schilderen de kinderen een activiteit die ze vandaag gaan ondernemen

Metten van tijd, schatten van de lengte van tijd

Ideeën met de zandloper of (kook)wekker:

- laat de wekker aflopen als het tijd is om te ruimen/te stoppen met een activiteit;
- kun je voor de wekker afloopt of de zandloper uitgelopen is:
 - alle stoelen in de kring zetten;
 - de bouw-/poppenhoek opruimen;
 - je jas aantrekken
- Wat kun je bouwen, tekenen, kleien voordat de zandloper uitgelopen is?
- Wie kan zijn/haar ogen dichthouden tot de zandloper helemaal uitgelopen is of wie denkt dat hij zijn ogen pas open doet als de zandloper uitgelopen is?
- etc.

Wat kun je doen in de tijd dat een verjaardagskaarsje brandt, en in de tijd dat een kerstboomkaarsje brandt? Bij een dinerkaars kun je een streepje op (een blad op) de muur zetten als je hem aansteekt. Weer een streepje als de activiteit afgelopen is. Hoe vaak kun je de activiteit doen voordat de kaars helemaal opgebrand is?

Om de zonnewijzer te introduceren tekent u eerst de schaduw van een vast punt om op het schoolplein. U trekt bijvoorbeeld de schaduw van het schoolgebouw om op verschillende momenten van de dag (bijvoorbeeld bij de ochtendkring, bij het eten & drinken en vlak voor het uitgaan). Doe dit met verschillende kleuren of teken er een symbooltje van het tijdstip bij. Door de verschillende kleuren zien de kinderen nu dat de schaduw verschuift in de loop van de tijd. De zonnewijzer kan nu

geïntroduceerd worden en zo neergezet worden dat hij de juiste tijd aangeeft.

De groei van een plant geeft ook het verstrijken van tijd aan. Dit is het duidelijkst als u iets kiest wat redelijk snel resultaat geeft, zoals bolletjes of tuinkerszaadjes. Afhankelijk van de groeisnelheid tekenen de kinderen elke dag of week de vorderingen. Dit kan weer gekoppeld worden aan een weekkalender die in de klas hangt, de tekening van maandag onder maandag etc.

In plaats van zaadjes of bolletjes kunt u ook het openen van een bloem bekijken. Een narcis in de knop die 's ochtends in de klas gezet wordt, is vaak 's middags al helemaal open. Bekijk bijvoorbeeld elk keer dat u in de kring zit met de kinderen wat er veranderd is aan de bloem.

De juf slaat (in de speelzaal) op een trom een bepaald ritme. De kinderen zetten een stap op elke tik. Op een afgesproken teken verandert de snelheid. Of: de snelheid verandert, hoe snel passen de kinderen hun stappen aan.

Zandloper zelf maken: neem een trechter en zet die in een lege jampot. Vul de trechter met een kopje zand. Wat kun je doen totdat al het zand doorgelopen is? En als je er maar een half kopje zand ingooit? En twee kopjes?

Van een kleine waterfles (met plastic dop) maakt u snel een zandloper. Vul de fles met zand en maak een gat in de dop. Zet hem op zijn kop in een glazen potje. (Met de stopwatch kunt u voor uzelf meten hoe lang het duurt voor hij leeggelopen is.) Varieer met de hoeveelheid zand en de grootte van het gat.

Koppelen van tijd aan een gebeurtenis/ bepaalde handeling

Dag/weekkalender (uit het prentenboek) introduceren, elke dag heeft zijn eigen kleur. Met de afwasbare stift kunt u aan het einde van de dag de juiste dag doorkruisen. Op dezelfde manier kunt u met een maand/jaarkalender gaan werken.

Werkblad 3 is de weekkalender zoals in het prentenboek staat. De kinderen kleuren deze met de juiste kleuren in en kunnen hem verder versieren. Op een knijper plakt u een pijl, de kinderen zetten elke dag de knijper bij de juiste dag.

Bespreek met de kinderen wat Minoes 's nachts doet en wat Jos en zichzelf 's nachts doen. Kennen ze nog andere dieren die vooral 's nachts actief zijn? Kennen ze ook mensen die werken als zij slapen (de bakker, krantenjongen etc.)?

In de nachttent, die u over een parasol spant, kunnen de kinderen de nacht spelen. De poes is op jacht, loopt rond, terwijl het kind slaapt. Zo kunnen ook andere dieren en mensen nagespeeld worden. De maan kan met lampje in de nachttent gehangen worden.

Uitbeelden dag/nacht. Op wit papier wordt een gebeurtenis afgebeeld die overdag plaatsvindt, op zwart papier een die 's avonds/'s nachts plaats vindt. De tekeningen hangt u onder elkaar.

De zon en de maan verbeelden dag en nacht. Hang ze in verschillende hoeken van de klas en verzamel spullen die bij dag of nacht horen in de goede hoek.

Seizoenen: kleding uit verschillende seizoenen aantrekken. Wat hoort thuis in welk seizoen? Kinderen sorteren de kledingstukken, bijvoorbeeld in hoeken waar een symbool van het seizoen hangt. Of ze kleden zich aan zoals je je in een bepaald seizoen kleedt.

Jong en oud; vroeger en nu; leven van jong naar oud beschrijven, bijvoorbeeld aan de hand van een oude foto van vroeger, oud speelgoed van de leerkracht als kind, babyfoto's van de kinderen etc.

Tijdmachine: in een grote doos, versierd als tijdmachine, liggen allerlei attributen/kleding die bij een bepaald feest of bepaalde maand (sinterklaasmijter, kerstkrans, verjaardagsmuts, ijsmuts, badpak etc) horen. Een kind gaat in de doos en kiest er iets uit, de andere kinderen raden om welk feest het gaat. Dit kan eventueel gekoppeld worden aan een jaarkalender, de maanden die in de klas bijvoorbeeld aan de waslijn hangen.

Creatief

Maak allerlei verschillende klokken van kosteloos materiaal (wekkers, staartklokken, wandklokken, etc.).

Spel

Moeder, moeder hoe laat is het. (De kinderen staan op een rij achter een streep. Moeder

loopt verderop in het lokaal. De kinderen stappen over de streep en vragen: Moeder, moeder hoe laat is het? Kinderen en moeder blijven staan en de moeder zegt bijvoorbeeld: Het is zes uur. De moeder vervolgt haar weg en de kinderen volgen weer. Als de vraag herhaald wordt zegt moeder een andere tijd of: Het is bedtijd.

Bij 'het is bedtijd' moeten de kinderen zo snel mogelijk achter de streep te komen. De moeder probeert hen te tikken.

Begin zelf als moeder. Kinderen kunnen zelf bepalen hoe ver ze over de streep achter moeder aan willen gaan. Moeder kan natuurlijk ook een moederpoes zijn en de kinderen 'kittens'.

Liedjes en versjes

In de leerkrachtenmap staan verschillende liedjes en versjes die u rond het thema tijd met de kinderen kunt doen.

* Voor de ideeën rond het thema tijd is gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

- Oriënt, nummer 5, oktober 1987, Kees Both (red.)
- De wereld rond, Alles op zijn tijd (kleuters), Zwijzen

5. Leermiddelen

Sisonummers 634.2 (kattenverzorging), 598.95 (zoogdiersoorten) en 553 (tijd)

Voor de leerkracht

Praxis-bulletin nummer 3, november 1999 (themanummer over tijd)

Voor de leerlingen

Arnold Lobel

Mies Bouhuys

Annie M.G. Schmidt

Kikker en pas zijn altijd samen (Verhaal: Een lijst)

Op een versje het jaar door

Dag, meneer de kruidenier (Januari, Februari, etc.)

Ploegsma, Amsterdam

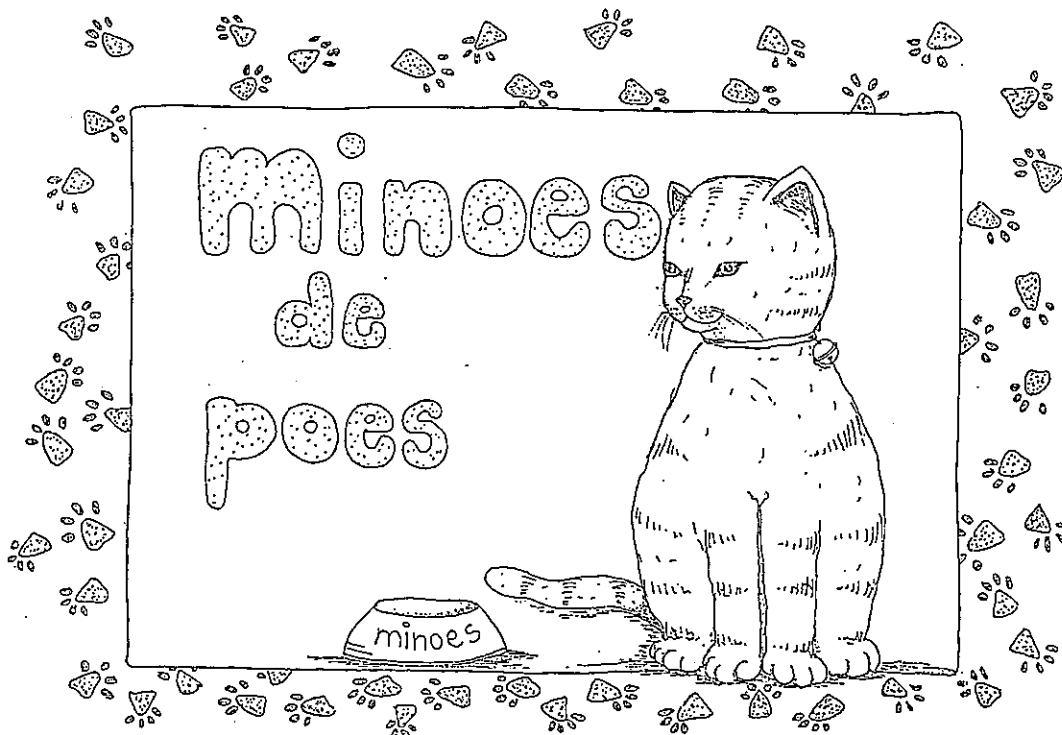
Holland, Haarlem

Querido, Amsterdam

Dia-serie

Een dag uit het leven van een kat

Polyvisie, Hilversum

Bijlage 1

Inhoud van de projectkist

1-2L Als de kat van huis is

De inhoud van de projectkist zit in 3 blauwe kisten met 1 deksel

INHOUD

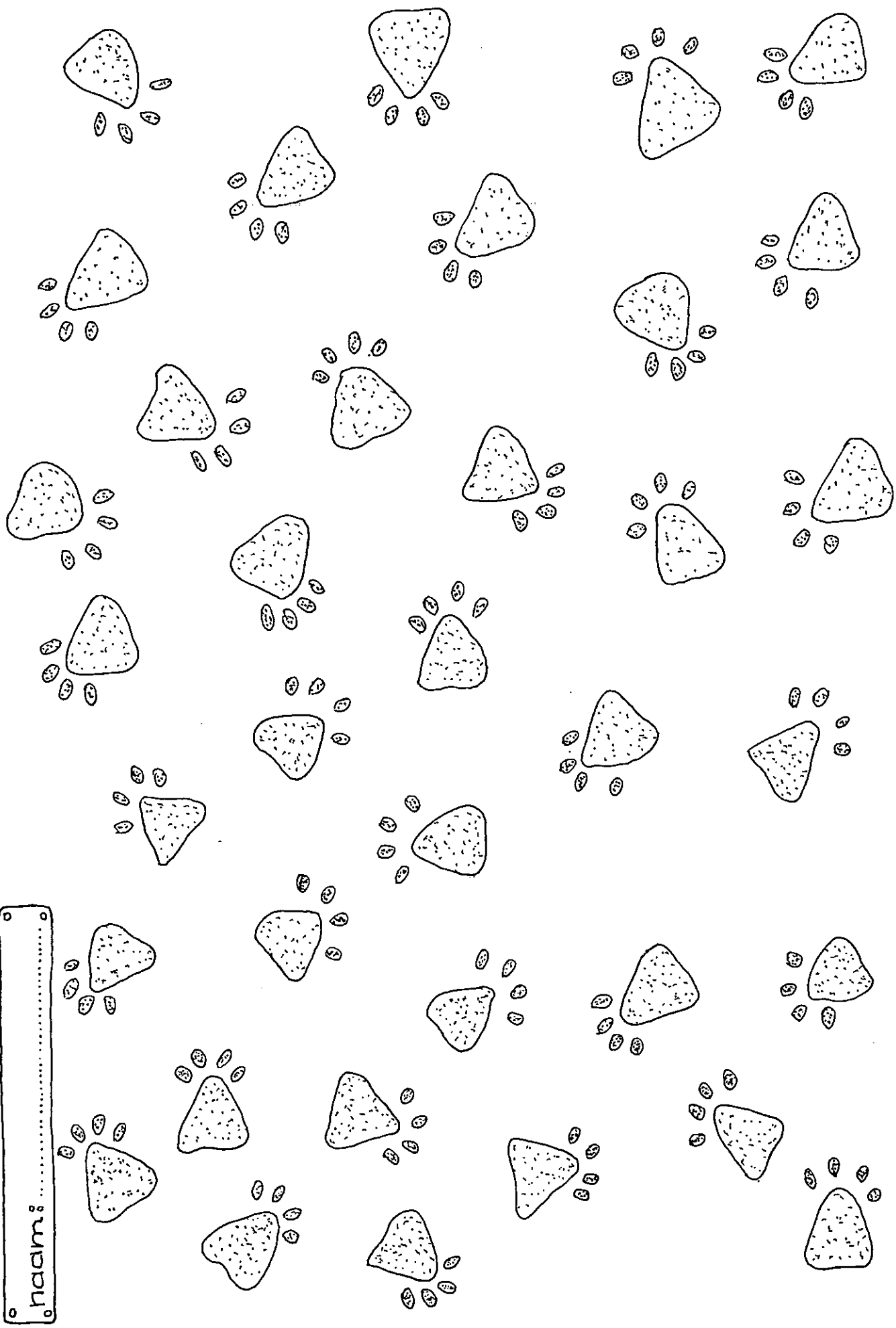
- Leerkrachtenmap met daarin:
 - Docentenhandleiding
 - Werkbladen om te kopiëren
 - Lessuggesties om te kopiëren
 - Liedjes om te kopiëren
- Boek "Van kaars tot quartzhorloge"
- Schootvoorleesboek Minoes in zwarte A3-map
- Voorleesboek Minoes op A4 formaat
- Omhangkleed voor parasol (nacht tent); U dient zelf voor een parasol te zorgen
- Houten maan (eventueel te gebruiken in de nacht tent)
- Houten zon
- Kerstverlichting (o.a. voor nacht tent)
- Houten zonnewijzer met losse wijzer
- Houten kalenderklok met 3 rode en 3 zwarte knopjes
- Pluche kat
- Pluche handpop kat
- Kookwekker
- Opwindwekker
- 2 Zandlopers (met tijdsduur 1 minuut & 3 minuten)
- Stopwatch
- Water/olie klok
- 3 Plastic flesjes als zandloper + 3 dopjes met verschillende gaten + 3 glazen potjes
- 3 Plastic flesjes met speciaal zand (geen verbruiksmateriaal!); Dit zand moet na afloop weer terug in de flesjes gedaan worden met de dop, zonder gat, goed op de fles
- Doos met verschillende soorten kaarsen (de kaarsen zijn verbruiksmateriaal)
- 2 Groene metalen lantaarns (groot + klein)
- Plastic trechter
- Memoriekaarten om het verhaal mee op volgorde te leggen
- Doos met 3 kattenbelletjes
- Doos met een stempelkussen met pootafdruk van een poes (zit in een zakje i.v.m. afgeven + een stempelkussen)

Bijlage 2

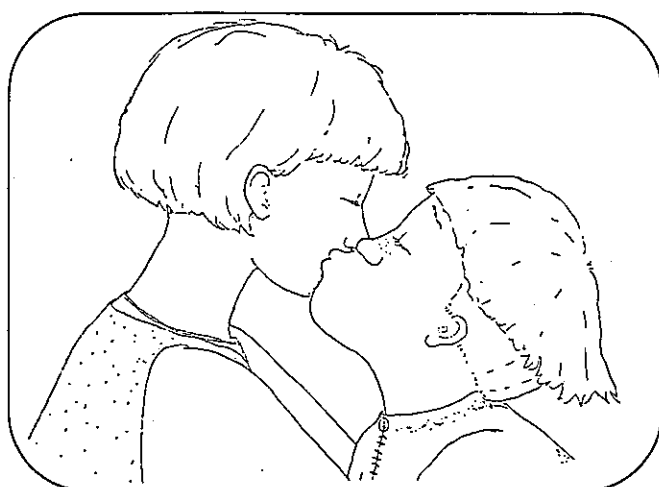
Werkbladen

- Werkblad 1: Kattenpootjes
- Werkblad 2: Knipblad dagritme
- Werkblad 3: Weekkalender

Naam:

Werkblad 2

maandag.

dinsdag.

woensdag.

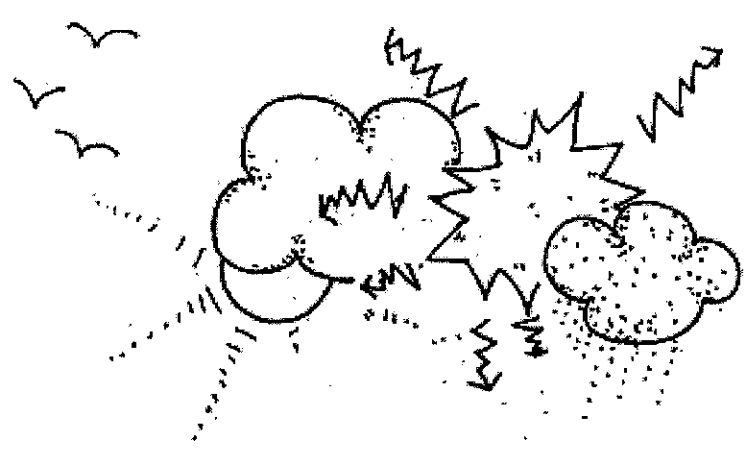
donderdag.

vrijdag.

zaterdag.

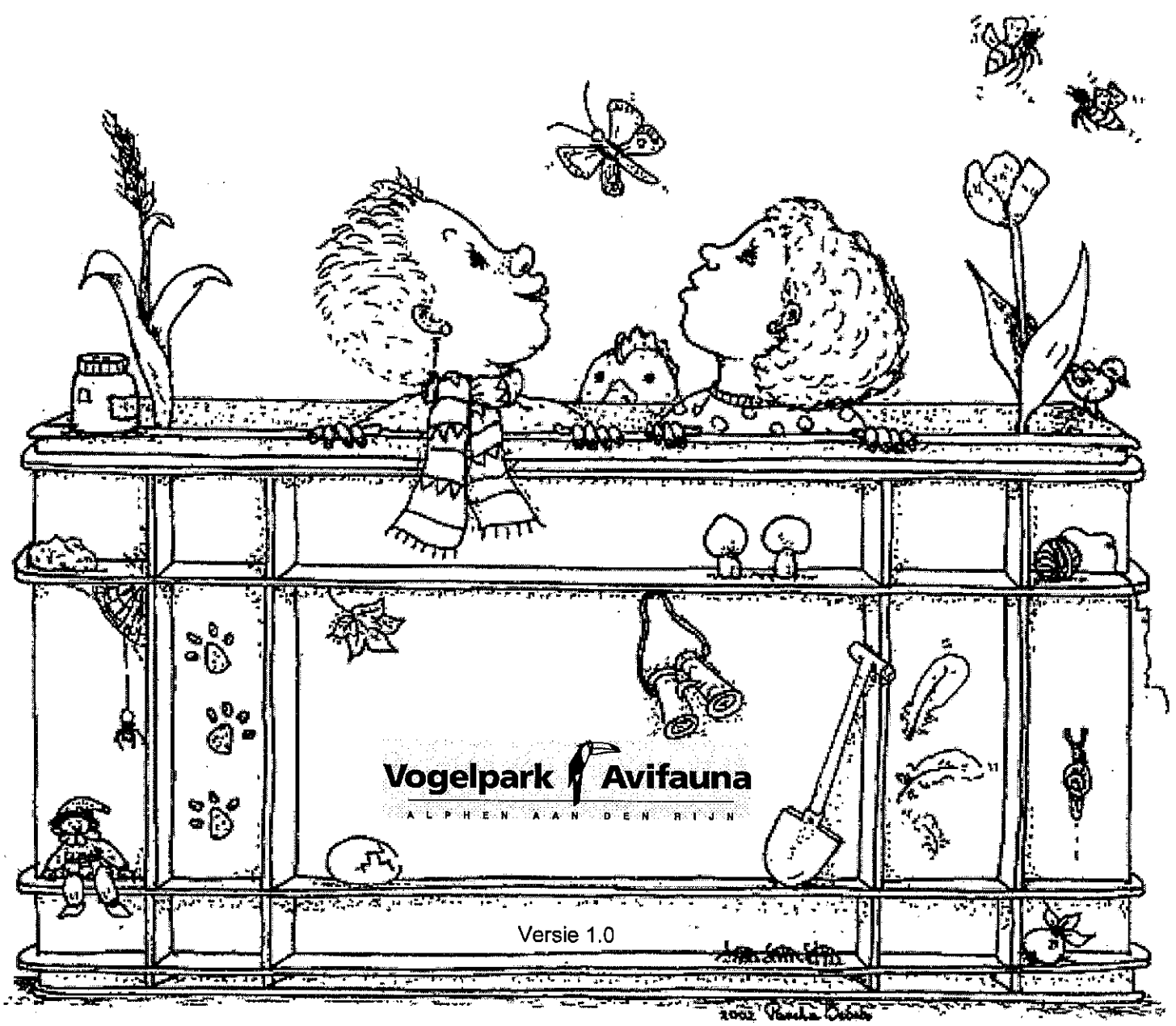
zondag.

kalender van:

1-2 L

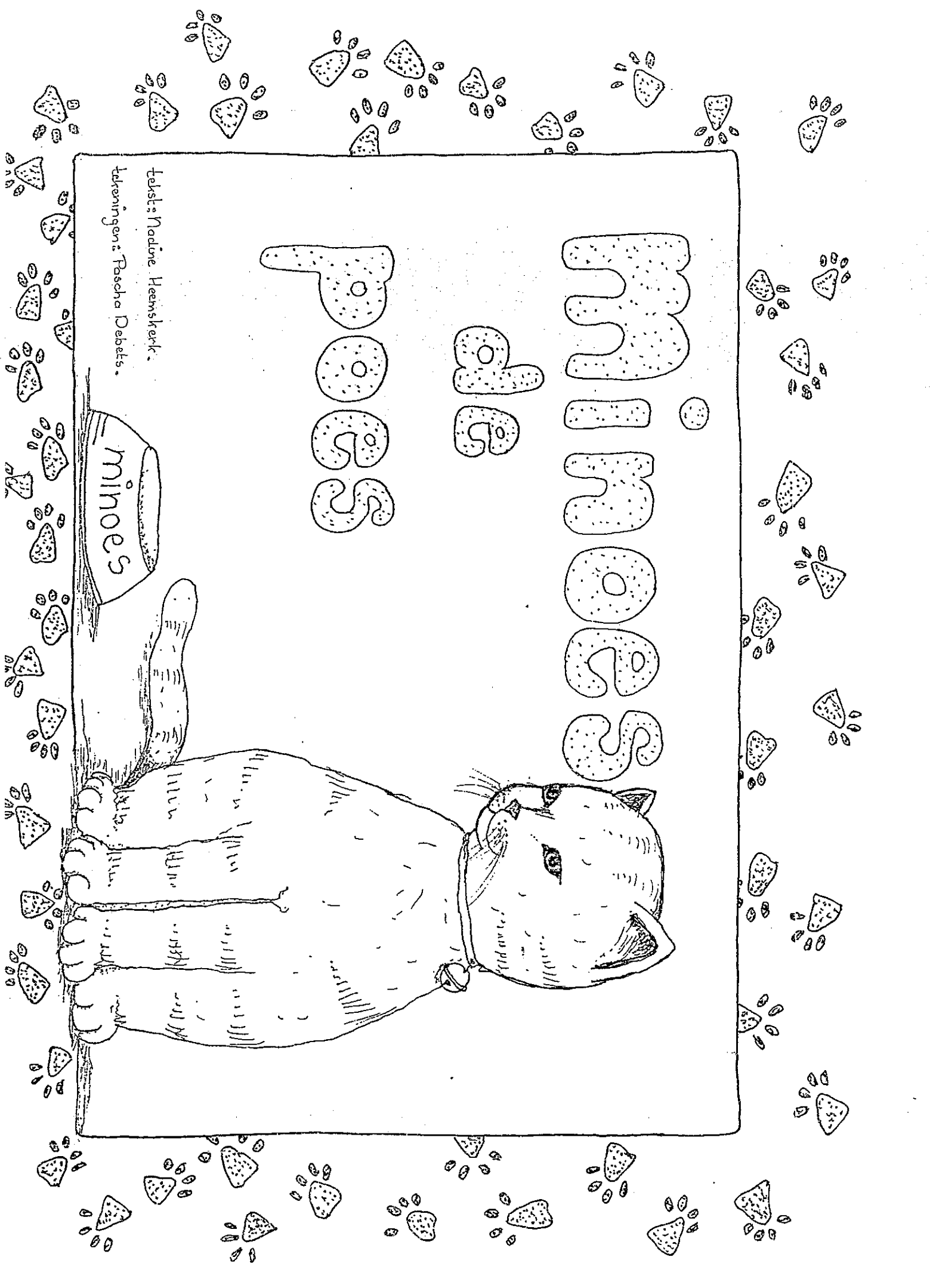
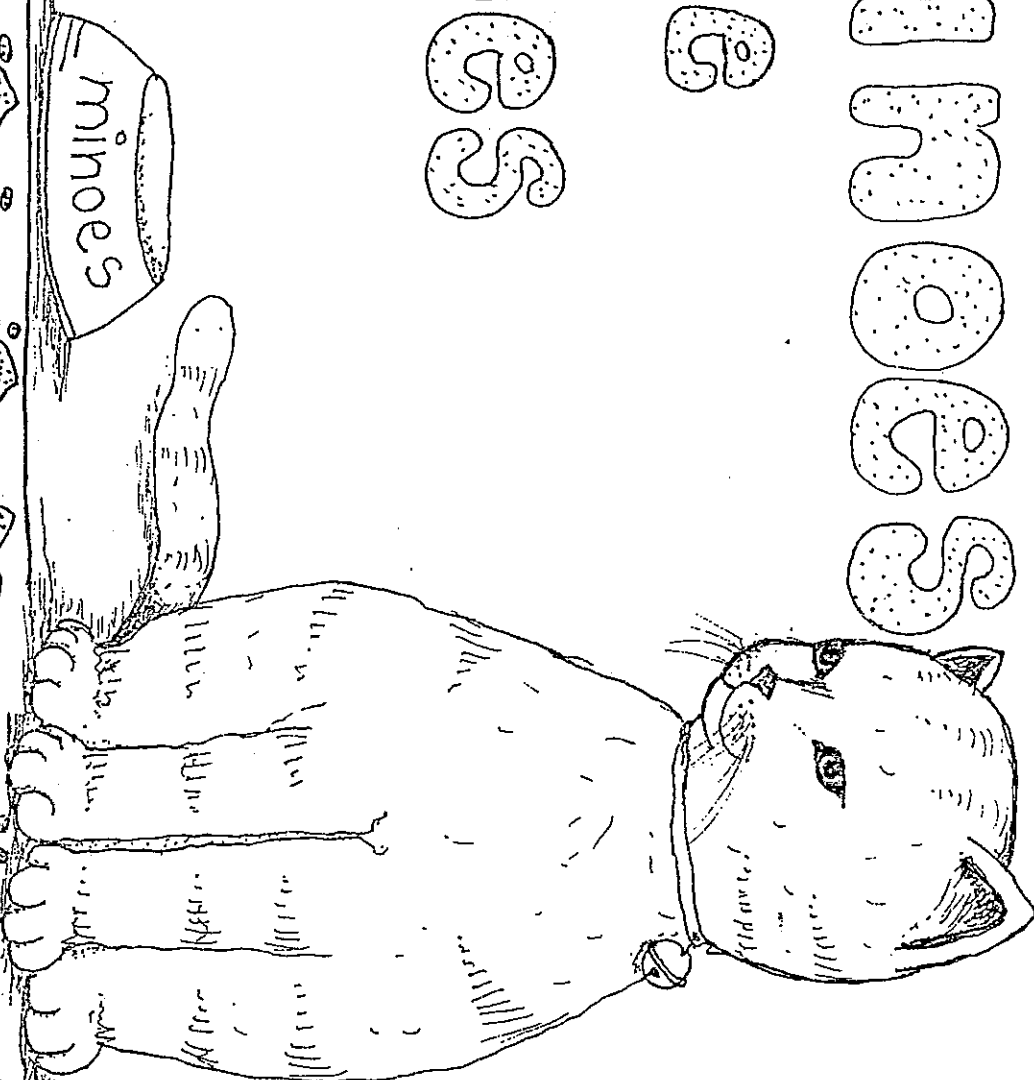
Prentenboek Minoes de poes bijlage

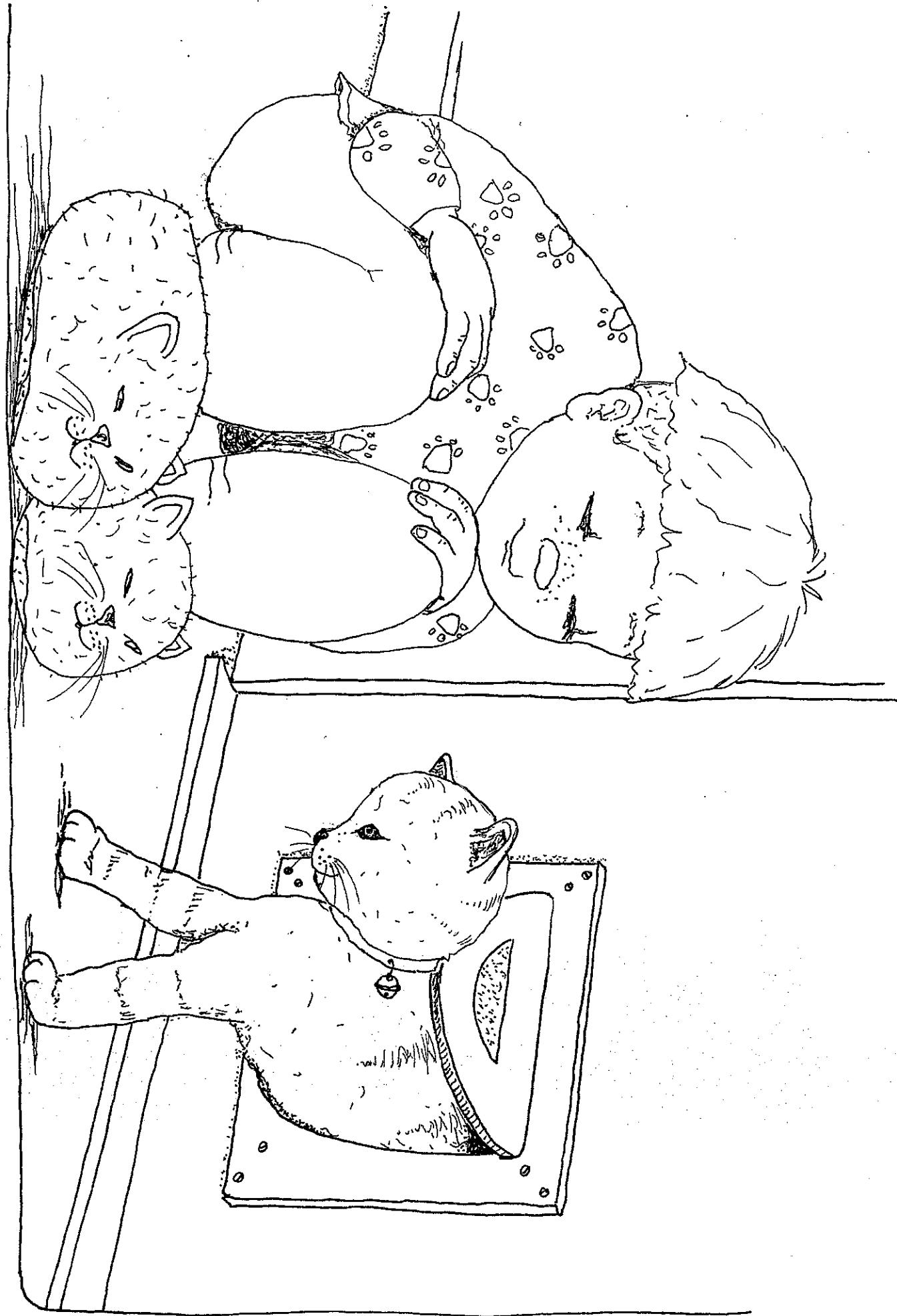
Mijn poes

Poes

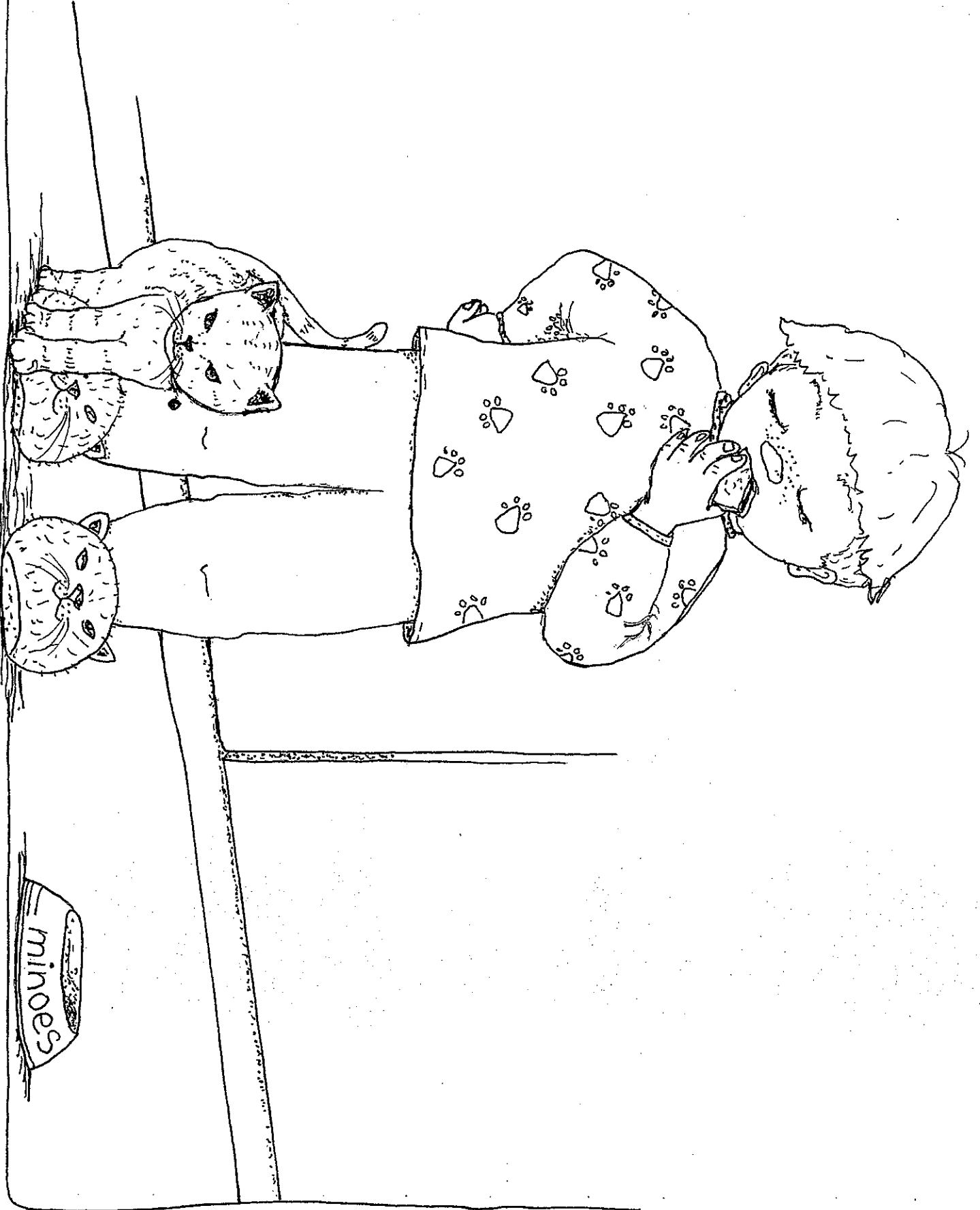
tekst: Nadine Heemskerk
tekening: Pascha Debets

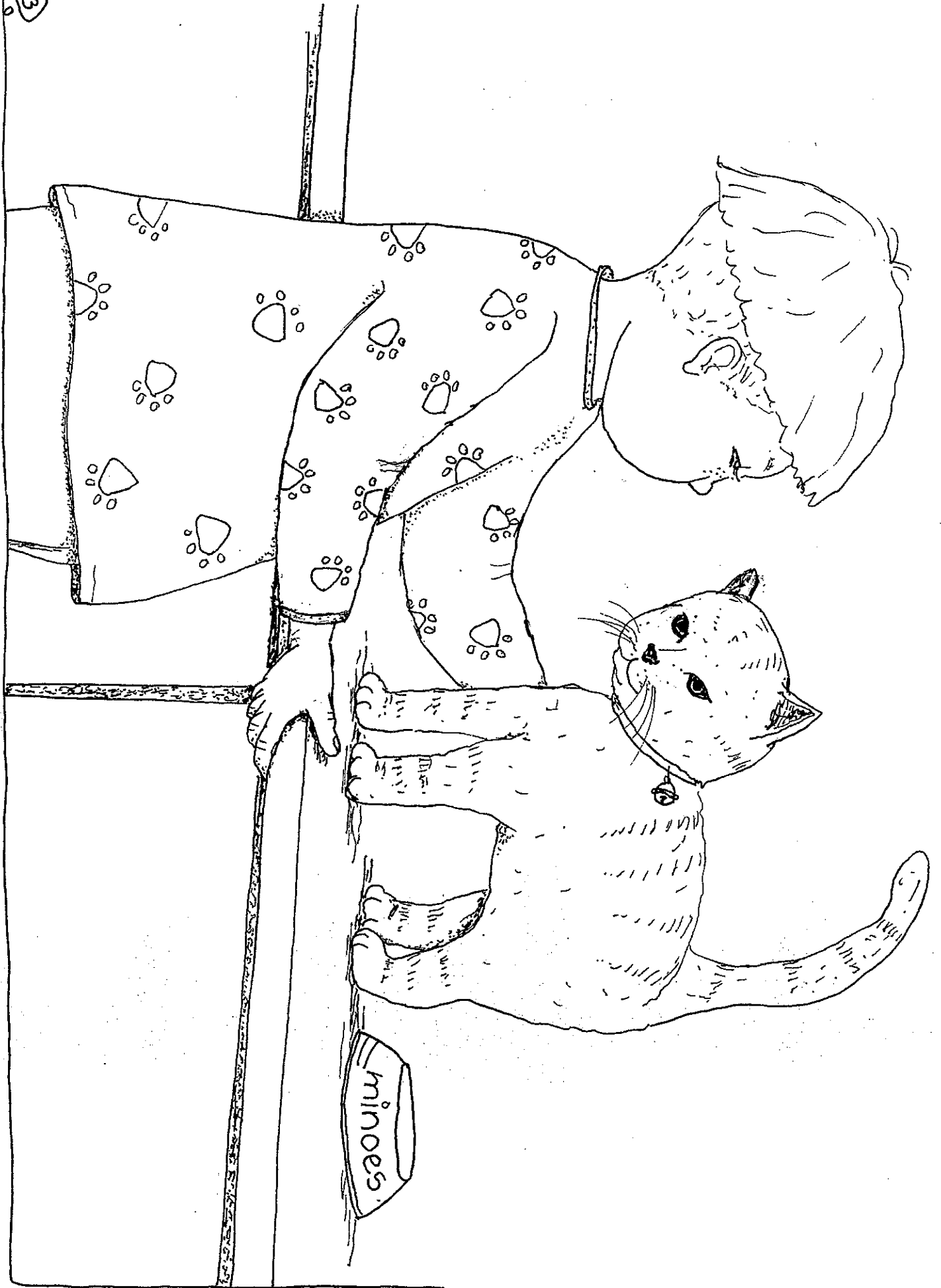
"Goedemorgen Minoes. Waar ben jij vannacht geweest?" vraagt Jos slaperig. Jos is nog maar net wakker. Minoes loopt door het kattenluik naar binnen.

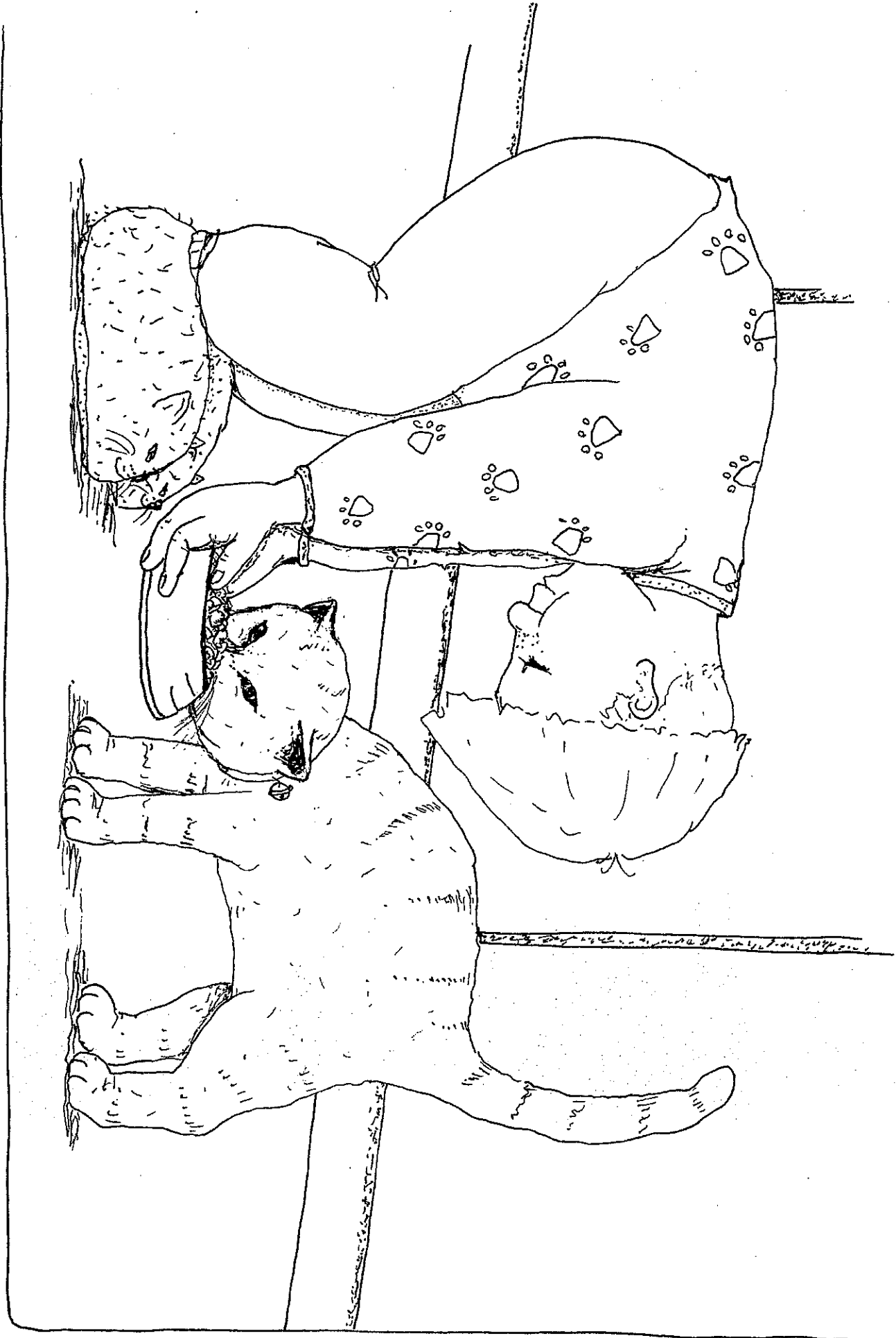
Jos loopt naar de keuken en pakt de boterham, die mama heeft klaargemaakt. "Mmmm ... dat is lekker," zegt Jos met zijn mond vol. "Miauw, miauw," zegt Minoes. Ze geeft kopjes tegen zijn benen. "Volgens mij heb jij honger," zegt Jos tegen Minoes. "Miauw, miauw," zegt Minoes weer.

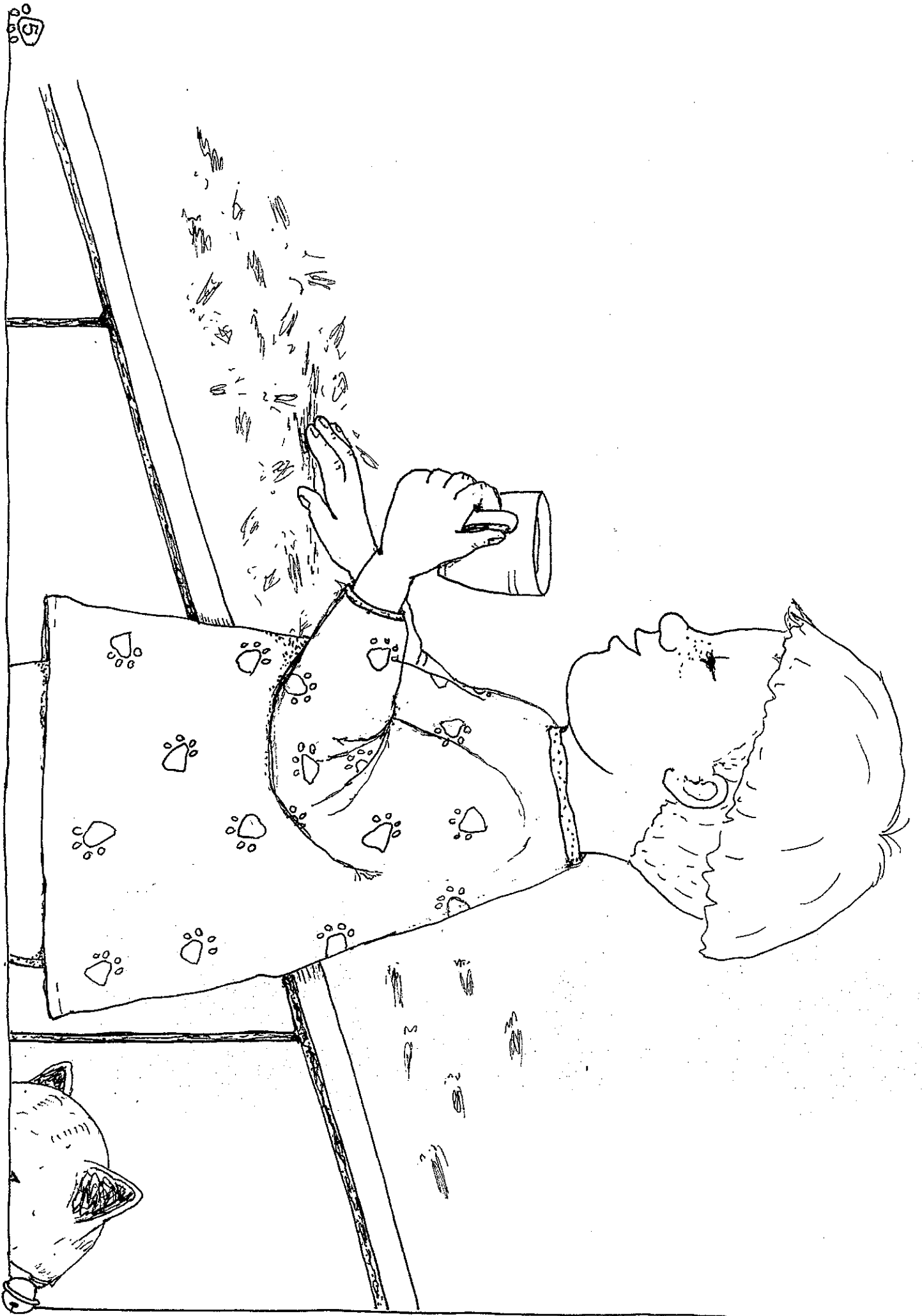
Jos pakt het bakje van Minoes. Hij zet het bakje op het aanrecht. Minoes springt op het aanrecht. Ze kijkt naar het lege bakje. "Hé, dat mag niet," zegt Jos streng tegen Minoes. "Je mag niet op het aanrecht komen." Voorzichtig geeft Jos Minoes een duwtje. Minoes heeft geen zin om van het aanrecht af te gaan, ze wil eten!

Jos vult het bakje van Minoes met brokjes. Hij zet het op de grond. Minoes neemt een grote hap uit haar bakje.

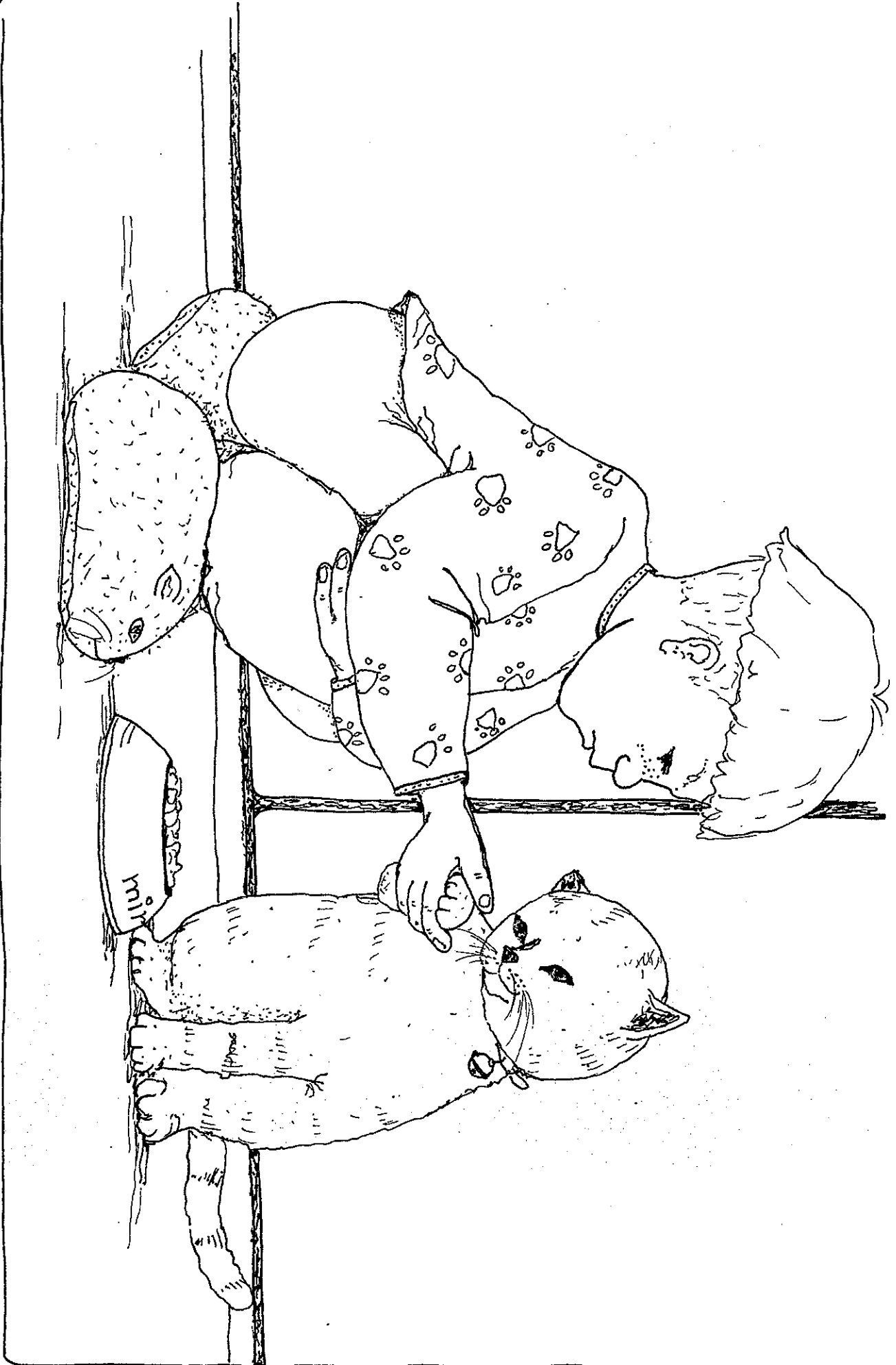
Met een glimlach pakt Jos zijn beker melk van het aanrecht.
Maar wat is dat? Er zitten allemaal zwarte vlekjes op het
aanrecht!

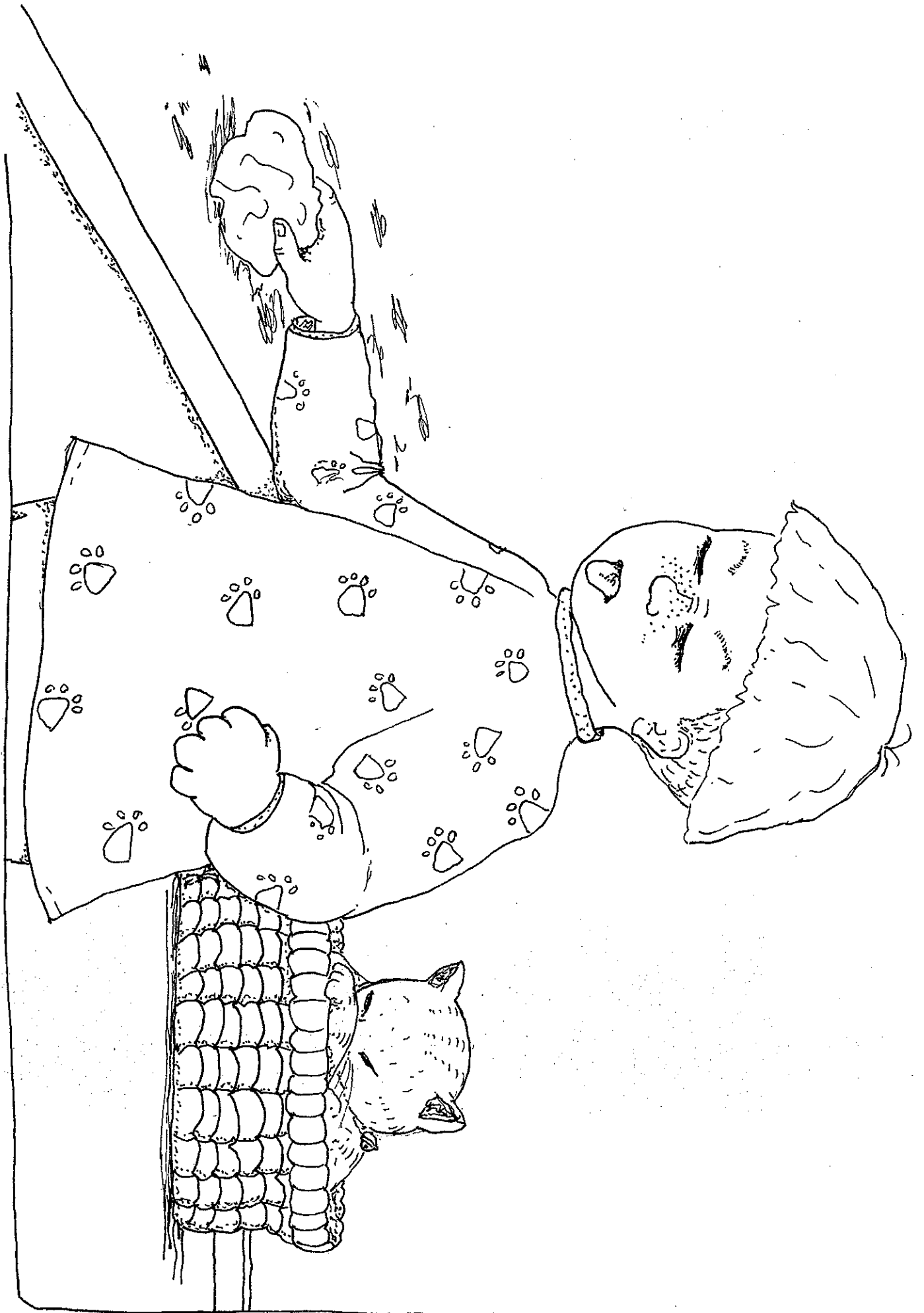
Jos kijkt goed naar de vlekjes op het aanrecht. Het zijn de
pootafdrukken van Minoesi.

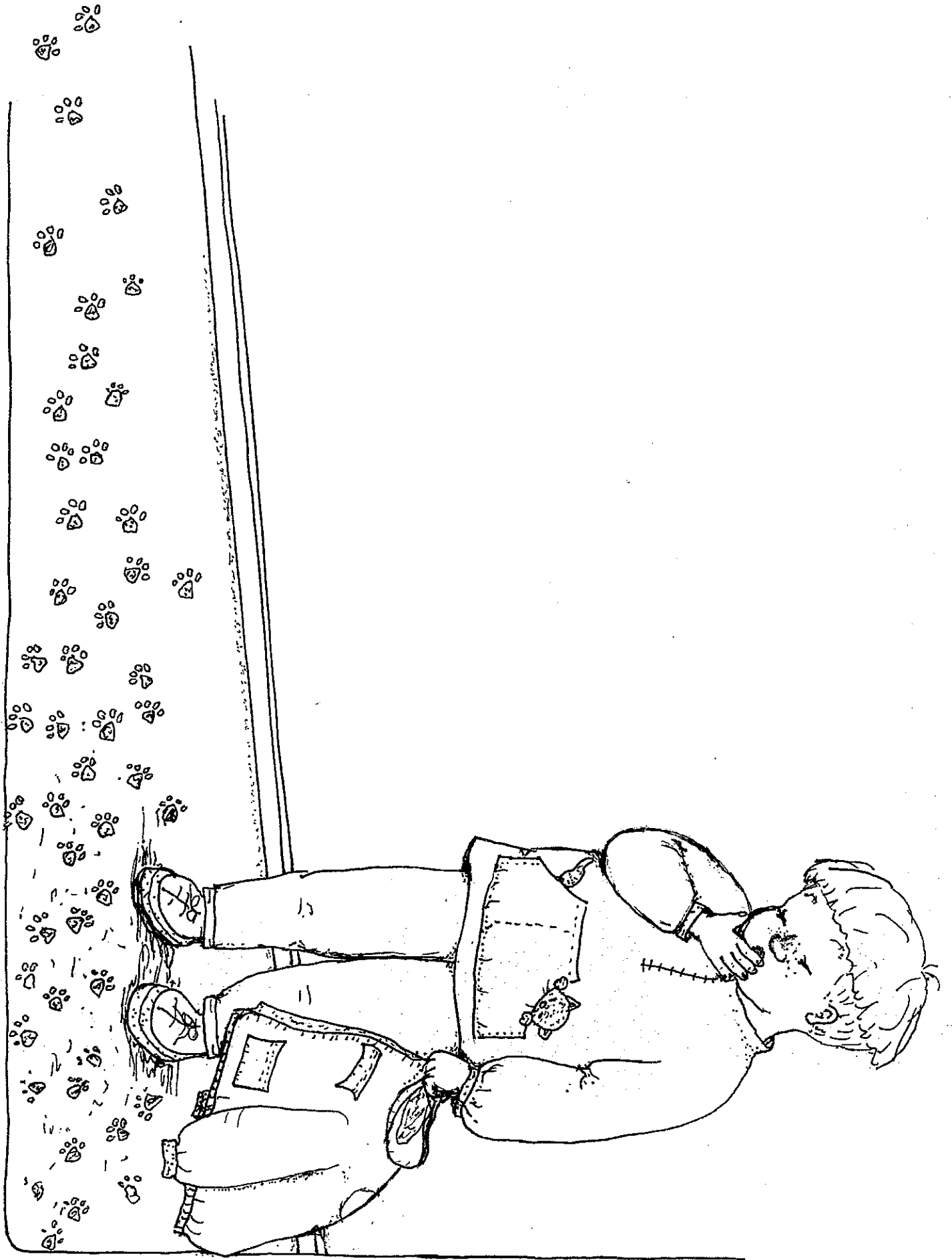
"Hé, wat maak jij er een smeetboel van zeg!" zegt Jos boos tegen Minoes. Jos kijkt naar haar vieze pootjes. Minoes zit heerlijk te eten en kijkt niet om. Haar oren bewegen wel. "Hé, luister je wel?" vraagt Jos, terwijl hij bij haar gaat zitten. Nu kijkt Minoes wel naar Jos.

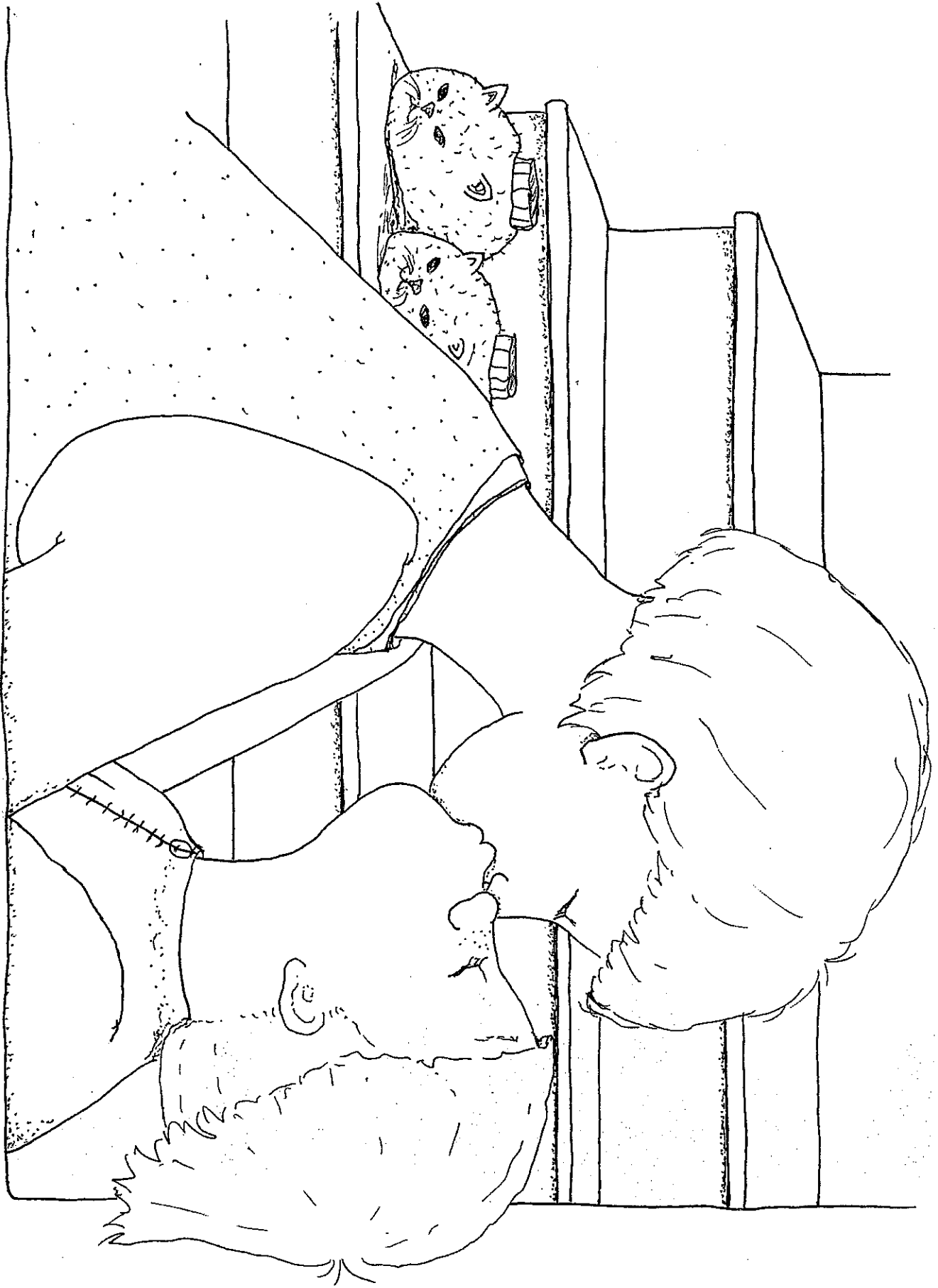
Minoes loopt naar haar mand en begint zich te wassen. "Goed zo," zegt Jos, "dan maak ik het aanrecht schoon." Met zijn tong uit zijn mond, maakt Jos het aanrecht schoon. "Zo, dat is klaar," zegt hij trots.

Jos pakt zijn jas om naar school te gaan. Maar wat is dat? Er zitten allemaal Minoes-pootjes op de vloer! Jos schrikt zich een hoedje. "Als marna maar niet boos wordt, Minoes," zegt hij.

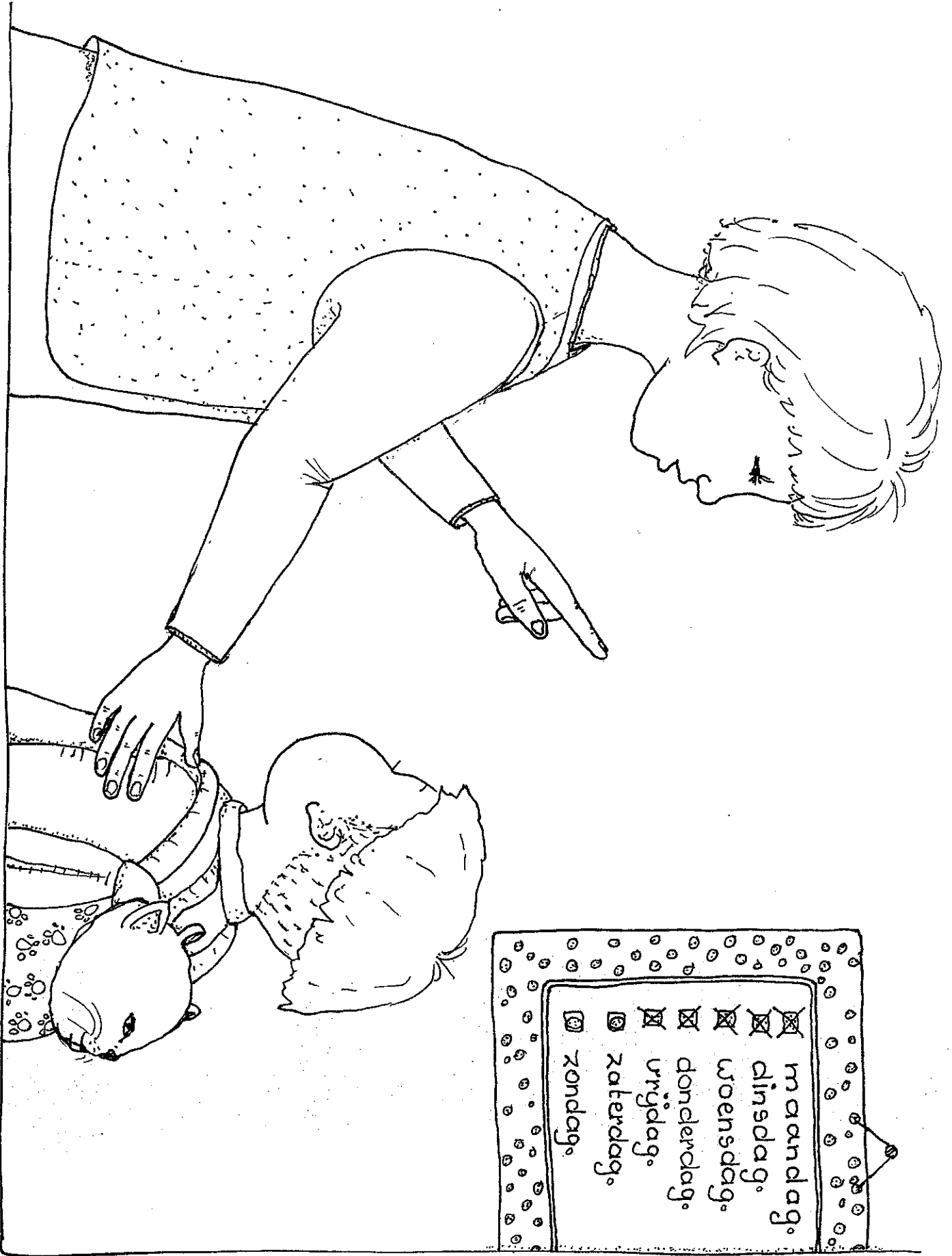

Mama komt de trap aflopen en ziet de vlekjes op de vloer.
Gelukkig is mama niet boos. "Minoes kan haar voeten toch niet
vegen. Alleen mensen kunnen dat," zegt mama.
"Dat is wel zo. Tot straks dan," zegt Jos en hij geeft mama een
dikke zoen.

Jos pakt zijn rugzak en loopt naar buiten. "Hé, wacht eens even," roept mama. Jos kijkt om. "Wat is er?" vraagt hij. Mama lacht een beetje. "Volgens mij ben jij een beetje in de war." "Waarom?" vraagt Jos.

"Kijk eens naar jouw kalender in de keuken," zegt mama.

maandag.
 dinsdag.
 woensdag.
 donderdag.
 vrijdag.
 zaterdag.
 zondag.

Jos loopt naar de keuken. "Wat voor dag is het vandaag?" vraagt mama. Jos kijkt naar zijn eigen gemakte kalender. Maandag is rood. Dinsdag is blauw. Woensdag is geel. Donderdag is oranje. Vrijdag is groen. Zaterdag is bruin en zondag is paars.

~~maandag.~~

~~dinsdag.~~

~~woensdag.~~

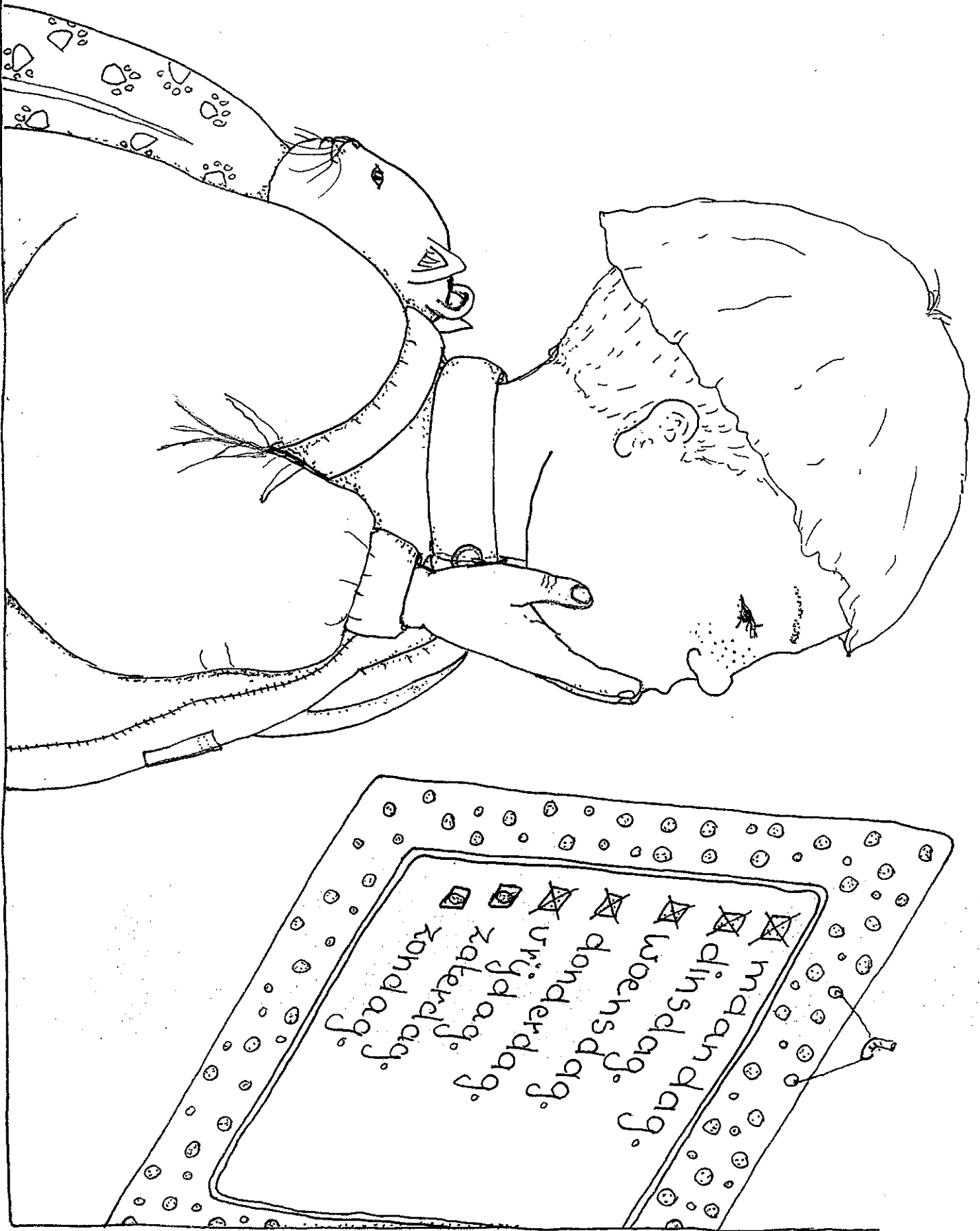
~~donderdag.~~

~~vrijdag.~~

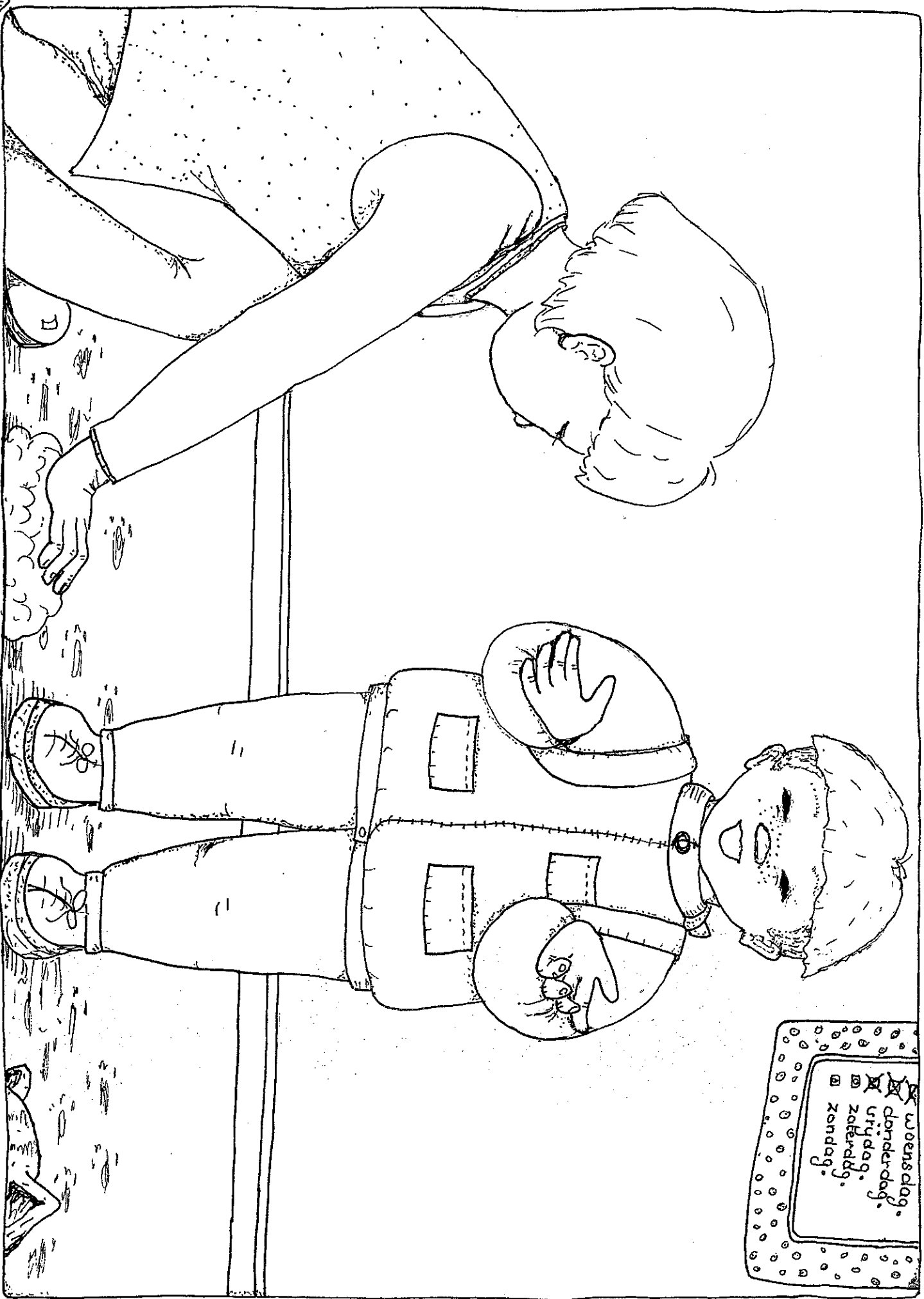
zaterdag.

zondag.

Jos kijkt naar de doorgekruiste dagen. Door groen heeft hij voor het laatst een kruis gezet. En groen betekent vrijdag!

"Oh, het is vandaag zaterdag!" lacht Jos. Hij kijkt lachend naar
mama. "Ik dacht echt dat ik vandaag naar school moest!"
Mama lacht en droogt de vloer.

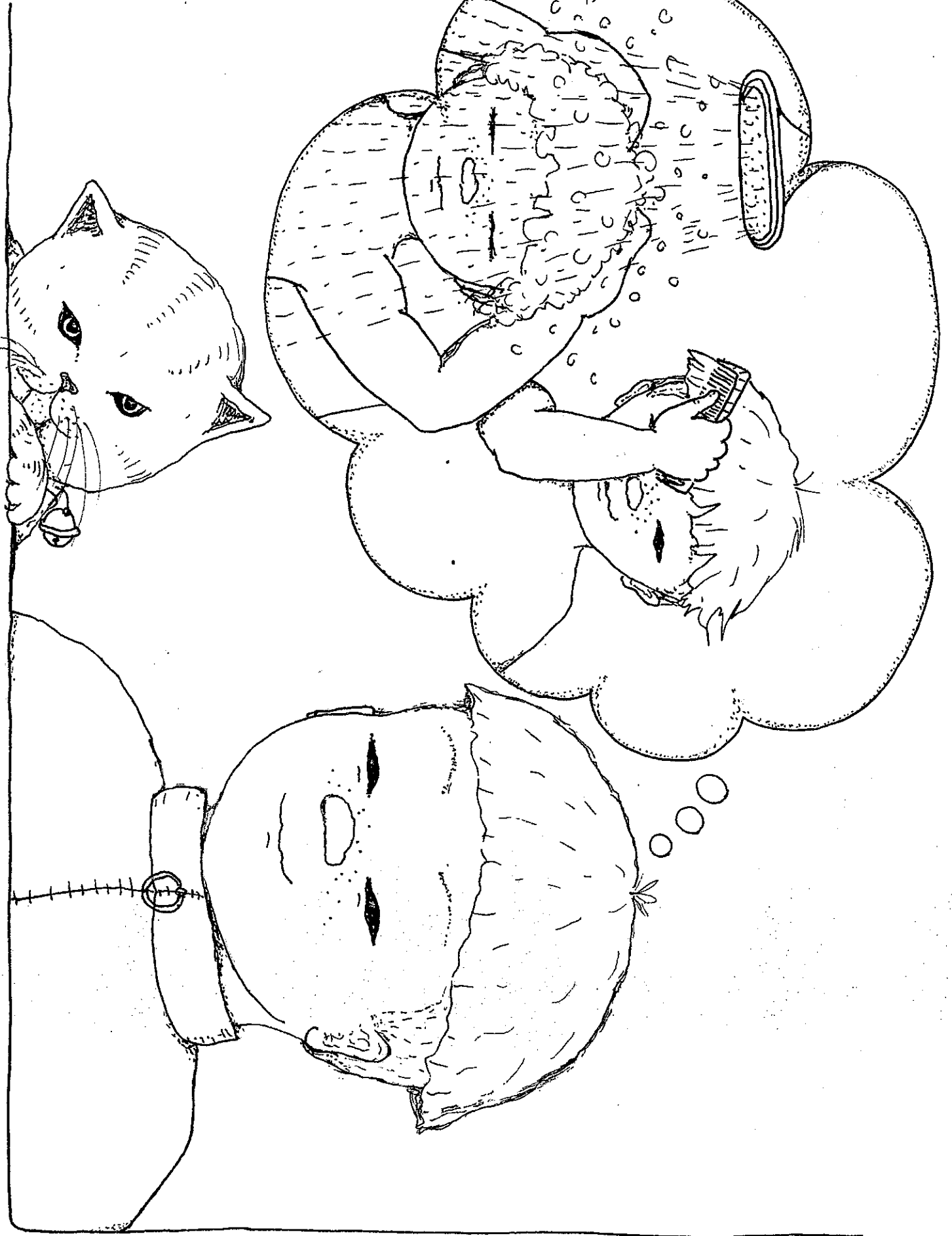
woensdag.
donderdag.
vrijdag.
zaterdag.
zondag.

"Mam, ik ga voetballen," zegt Jos en pakt zijn bal. Minoes loopt naar het raam en springt op de vensterbank. Ze gaat in de zon zitten. Met haar ruwe tong begint ze zich uitgebreid te wassen. Jos kijkt naar Minoes. "Waarom wast ze zich nou alweer? Dat heeft ze toch net ook al gedaan?" vraagt hij aan mama.

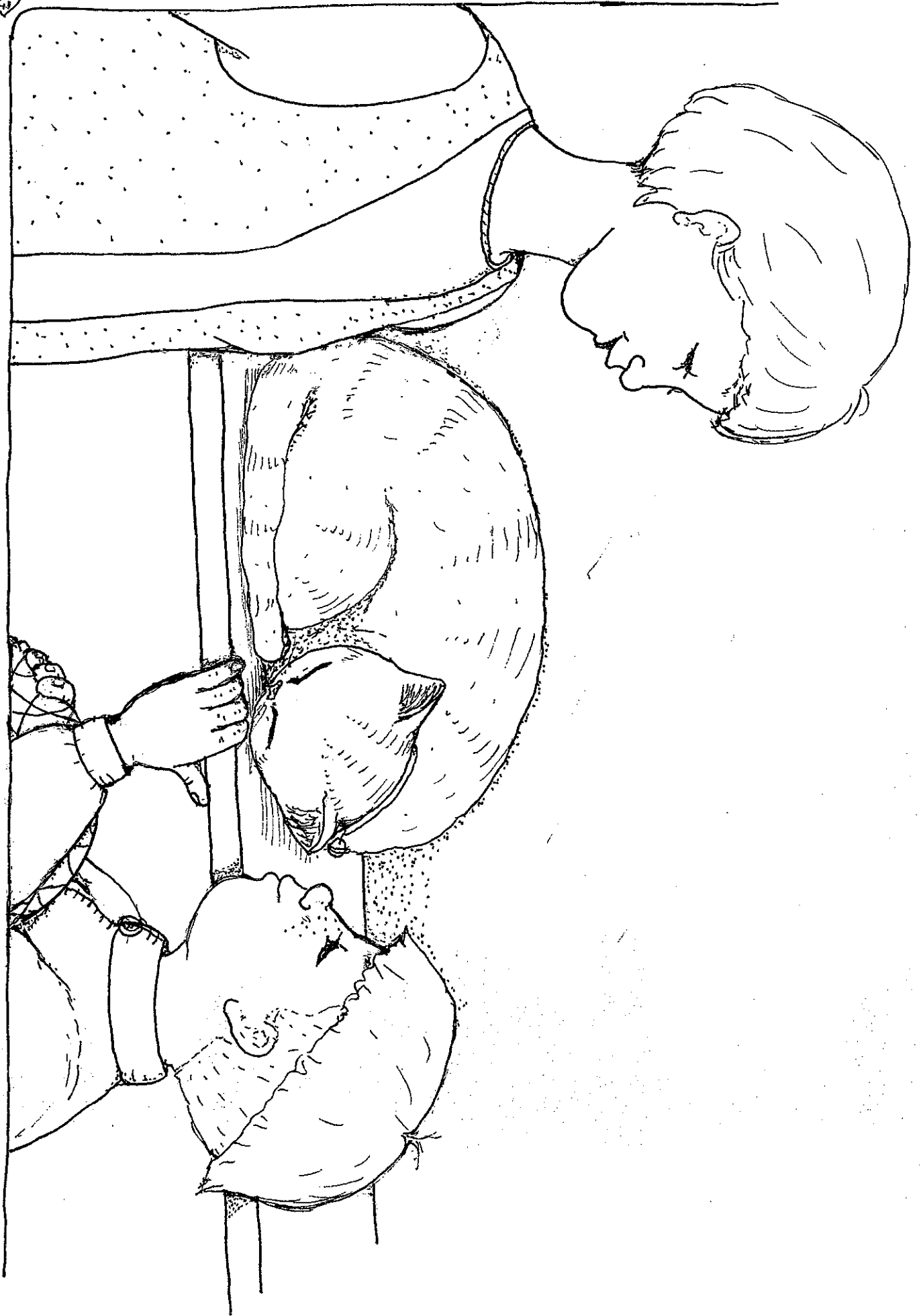

"Poezen zijn heel schoon. Ze wassen zich heel vaak op een dag. Ook voor het slapen," zegt mama. "Maar ze is toch niet altijd vies?" vraagt Jos.

"Poezen wassen zich niet alleen als ze vies zijn. Ze zorgen altijd goed voor hun vacht. Met haar ruwe tong haalt ze de losse haren weg. Vergelijk het maar met jouw haar. Dat was en kam je ook. Alleen doe je dat niet zo vaak," zegt mama.

Minoes is klaar met wassen en gaat liggen in de zon. Ze knijpt haar oogjes dicht en begint te spinnen. "Pr. pr.:" Jos zegt tegen mama: "Ik weet wel wat zij gaat doen." Mama kijkt naar Minoes. "Wat gaat ze dan doen?" vraagt ze. "Ze gaat slapen" zegt Jos.

Jos loopt naar buiten en doet de deur dicht. Hij kijkt naar
Minoes in de vensterbank. Ze ligt heetlijk te slapen. Jos
glimlacht en zegt zachtjes "En toch hou ik veel van jou!"

